

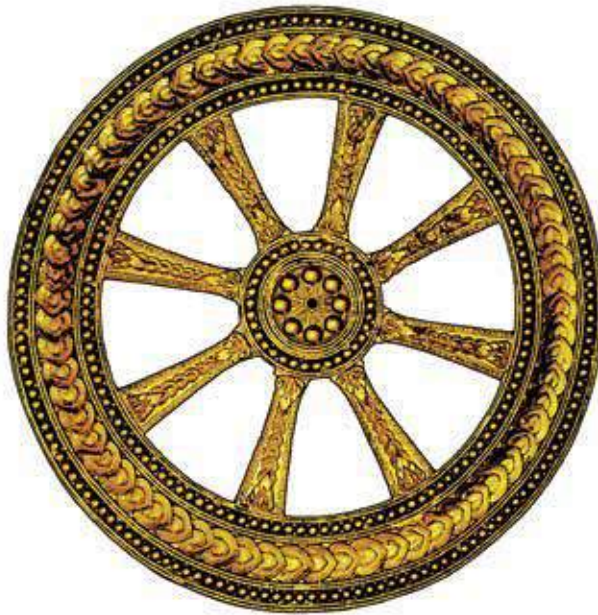
มโนรา เจ ปณณณ ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต ใน สุขมเนวติ ฉายาว อนุปายินิติ
ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่
อันเรไรแล้วดีใจ ความประพฤติดี
พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี เหมือนเงาติดตามตัวไปฉันนั้น

นิทานธรรมบท เรื่องที่ ๒ พระมหาประพนมมิตถมาลงกาโร มัญจกถลี

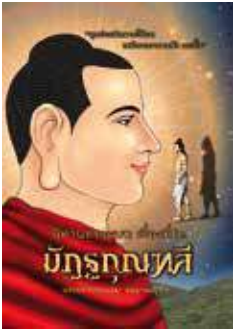

นิทานธรรมบท เรื่องที่ ๒

มัญญุกุณฑลี

พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร

มัญญุกุณฑล

นิทานธรรมบท เรื่องที่ ๒

เรียบเรียง : พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร
วาดภาพ และศิลปกรรม : มโนณัฐ รัตนจันทร์
กองบรรณาธิการ : พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร, ศิรเศรษฐ์ มหาวีทิตวงษ์

จัดพิมพ์และเผยแพร่เป็นธรรมบรรณาการ ห้ามจำหน่าย

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ 978-974-350-221-7

พิมพ์ครั้งแรก

เมษายน ๒๕๕๔ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

กรกฎาคม ๒๕๕๔ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓

กันยายน ๒๕๕๗ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ห้ามทำลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือ นอกจากจะได้รับอนุญาต

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร.

มัญญุกุณฑล เล่ม 2.--กรุงเทพฯ : บุญศิริการพิมพ์, 2554.

76 หน้า.

1. นิทานคติธรรมทางพุทธศาสนา. I. ชื่อเรื่อง

294.31883

ISBN : 978-974-350-221-7

พิมพ์ที่ : บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด
โทร. ๐-๒๙๔๑-๖๖๕๐-๑ โทรสาร ๐-๒๙๔๑-๖๖๕๒

คำนำ

องค์ความรู้ภาษาบาลีนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ตรงจากพระไตรปิฎกต้นฉบับ และคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา สายเถรวาทซึ่งล้วนแล้วแต่มีการบันทึกเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น

การที่ผู้สนใจศึกษาภาษาบาลีรุ่นใหม่ ๆ ในประเทศไทยลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่องนั้น เนื่องจากทัศนคติที่มองข้ามความสำคัญในการเรียนรู้ภาษาบาลี, การขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพ, การขาดแคลนแหล่งความรู้ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับขั้นสูง, การขาดการพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการศึกษาที่ต่ออย่างเป็นระบบ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่

ด้วยเหตุนี้ผู้จัดทำโครงการจึงได้พัฒนาสื่อการเรียนการสอนภาษาบาลีที่เหมาะสมสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษาขั้นต้นในรูปแบบของการ์ตูนคาถาธรรมบทขึ้น โดยดำเนินเรื่องด้วยบทสนทนาและบทบรรยายถอดแบบจากภาษาบาลีในคาถาธรรมบทจากพระสูตรต้นปิฎกพร้อมกำกับด้วยบทบรรยายเสริมและคำแปลบาลีเป็นภาษาไทย เพื่อเสริมสร้างความน่าสนใจและเอื้อประโยชน์ในการเรียนภาษาบาลีแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรพุทธบริษัท ตลอดจนเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ภาษาบาลีได้ง่ายยิ่งขึ้น และเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่าการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีให้มีประสิทธิภาพในเชิงการเรียนรู้รูปแบบการ์ตูนบทสนทนาบาลีนั้น จะสามารถช่วยผู้เรียนให้นำมาฝึกใช้ได้จริง และเพิ่มฉันทะในการเรียนภาษาบาลีและพระธรรมคำสอนจากพระไตรปิฎกได้

“การ์ตูนธรรมบท เรื่องที่ ๒ เรื่อง มัญจุกถส” นี้ เป็นการพัฒนาสื่อการเรียนภาษาบาลีในรูปแบบของการ์ตูนธรรมบทซึ่งจัดทำขึ้นต่อเนื่องจากเรื่องแรก โดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อตอบสนองด้านการพัฒนาการศึกษาบาลีเท่านั้น แต่ยังต้องการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม และคุณภาพจิตใจของคนในสังคมไทย ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสืบไปด้วย

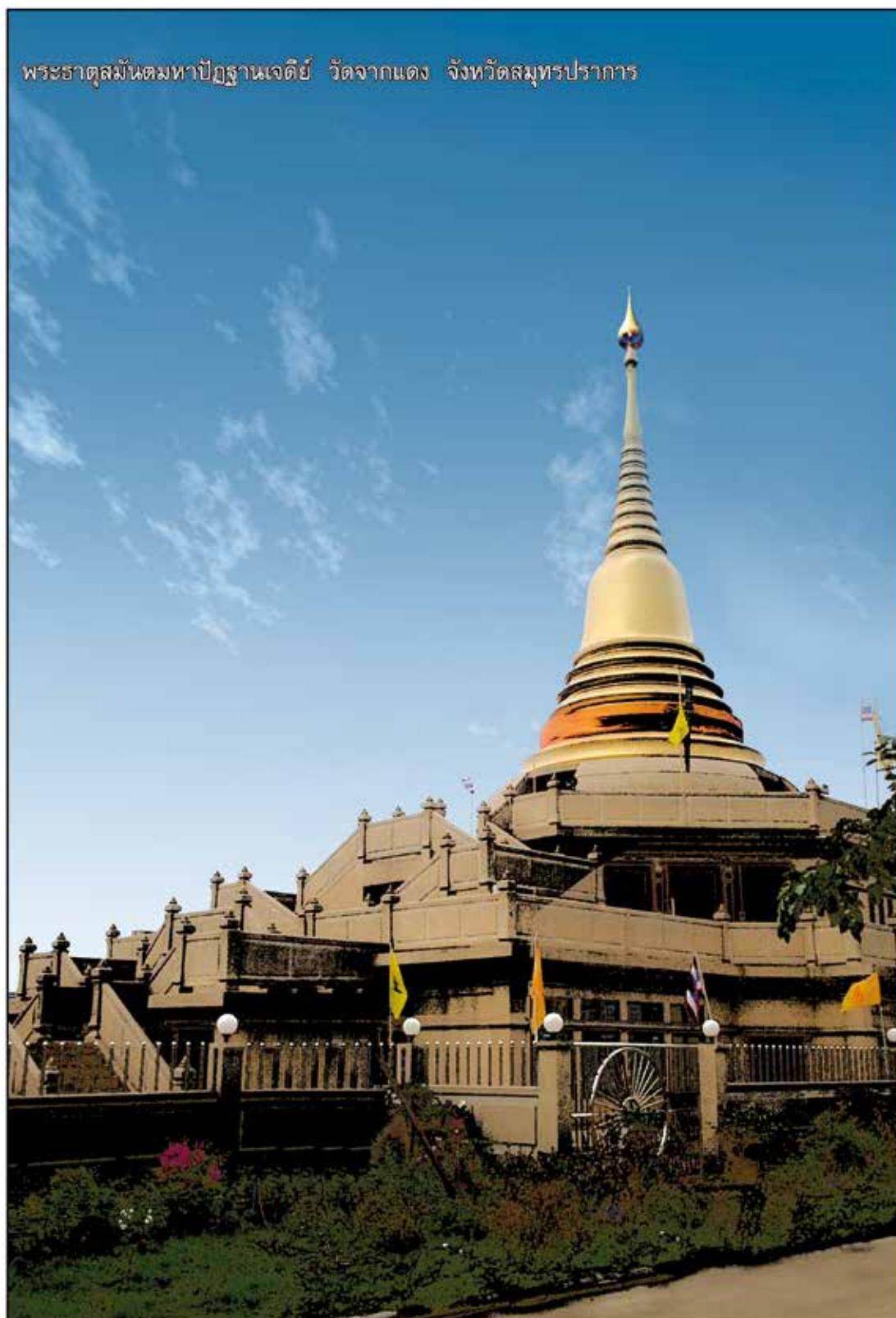
คาถาธรรมบทเรื่อง มัญจุกถส นี้ เป็นพระธรรมเทศนาที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภถึงบุตรคนเดียวของเศรษฐีชื่อนิเวว ซึ่งไม่เคยทำบุญให้ทานเลย แม้เมื่อลูกชายป่วยหนักก็ไม่ยอมนำไปให้หมอรักษา ใช้วิธีรักษาเอง จนกระทั่งลูกตาย แต่เนื่องจากก่อนที่เขาจะตายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด เขาได้เห็นเพียงแสงอันเกิดจากพระฉัพพรรณรังสี แม้เกิดความเลื่อมใสแต่ครั้งจะยกมือไหว้ก็ยังไม่มีความแรง แต่เพียงแค่จิตแห่งความเลื่อมใสนี้ก็ส่งผลให้เขาไปเกิดเป็นเทวดา ซึ่งชี้ให้เห็นว่า เพียงแค่ทำให้เลื่อมใส ก็ได้บุญมหาศาลแล้ว

ขออนุโมทนากับทีมงาน และผู้สนับสนุนโครงการทุกท่าน ที่ได้ทุ่มเทให้งานชุดนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้พัฒนางานสื่อบาลีต่อไป ให้ดีและรวดเร็วยิ่งขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการของผู้ศึกษาต่อไป

พระมหาประนอม ธมฺมาลฺกฺาโร

วัดจากแดง ต.ทรงคนอง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

พระธาตุสมันตมหาปฏฐานเจดีย์ วัดจากแดง จังหวัดสมุทรปราการ

มโนปุพฺพคฺมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต น สฺขมเนวติ ฉายาว อนุปายินิติ

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่
สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว
พูดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ความสุขย่อมติดตามเขาไป
เหมือนเงาติดตามตัวไปฉนั้น

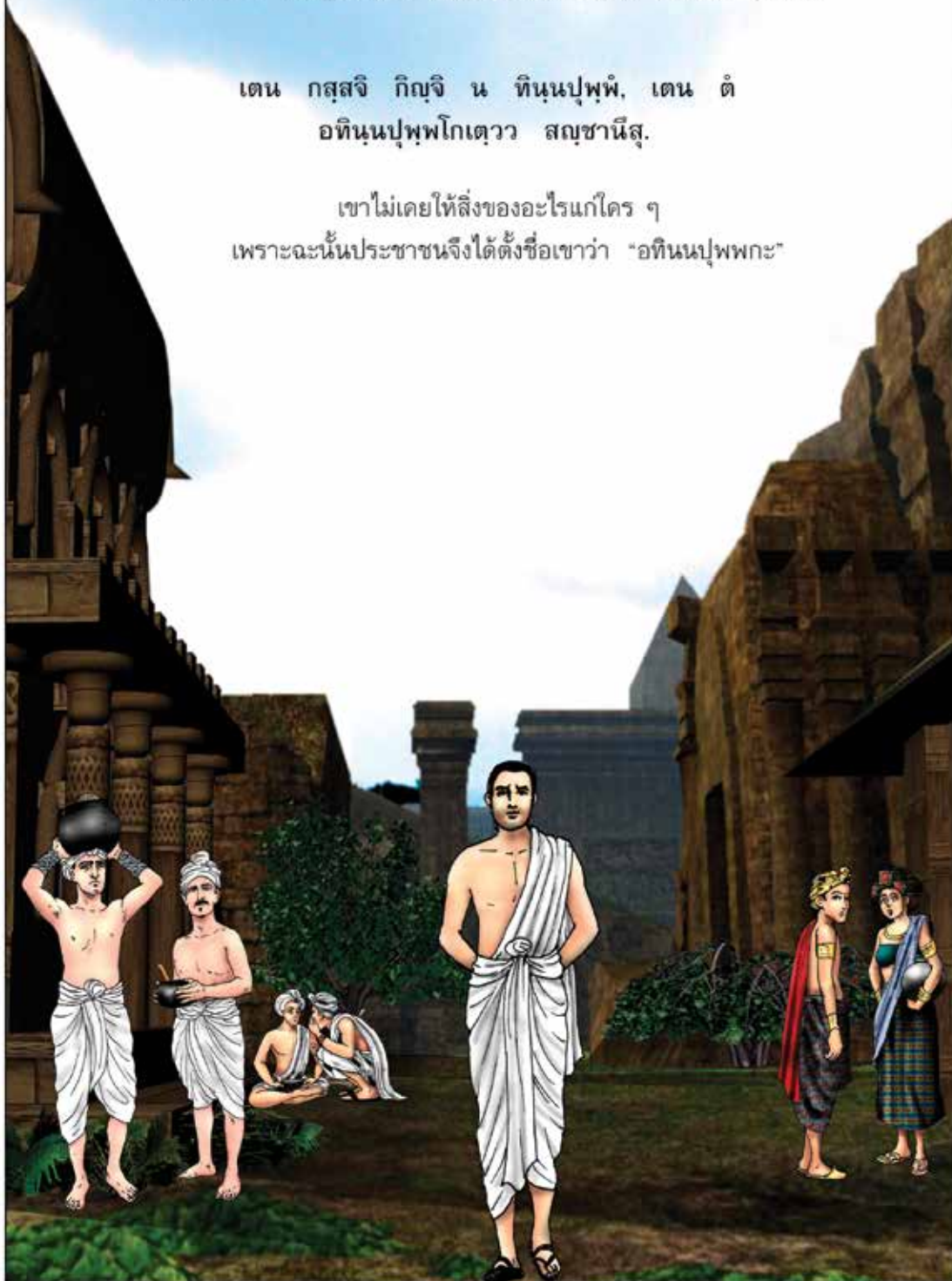
มโนปุพฺพคฺมา ธมฺมาติ ทุตฺตยคาถาปิ
สาวตฺถิยฺเยว มฏฺฐกฺกุฑฺดลฺลํ อารพฺก ภาสิตา.

พระคาถาที่สองว่า “มโนปุพฺพคฺมา ธมฺมา” เป็นต้นดังนี้
พระศาสดาทรงปรารภซึ่งมาณพชื่อว่า มฏฺฐกฺกุฑฺดลฺลํ พระองค์ได้ตรัสแล้วที่เมืองสาวัตถี

สาวตฤิย์ กิร อทินนปุพพโก นาม พุราหมโณ อโหสิ.
ดั่งได้สดับมา ในกรุงสาวัตถี ได้มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่ออทินนปุพพกะ

เตน กสฺสจจิ กิณฺณจิ น ทินนปุพฺพํ, เตน ตํ
อทินนปุพพโกเตวว สญฺชานีสุ.

เขาไม่เคยให้สิ่งของอะไรแก่ใคร ๆ
เพราะฉะนั้นประชาชนจึงได้ตั้งชื่อเขาว่า “อทินนปุพพกะ”

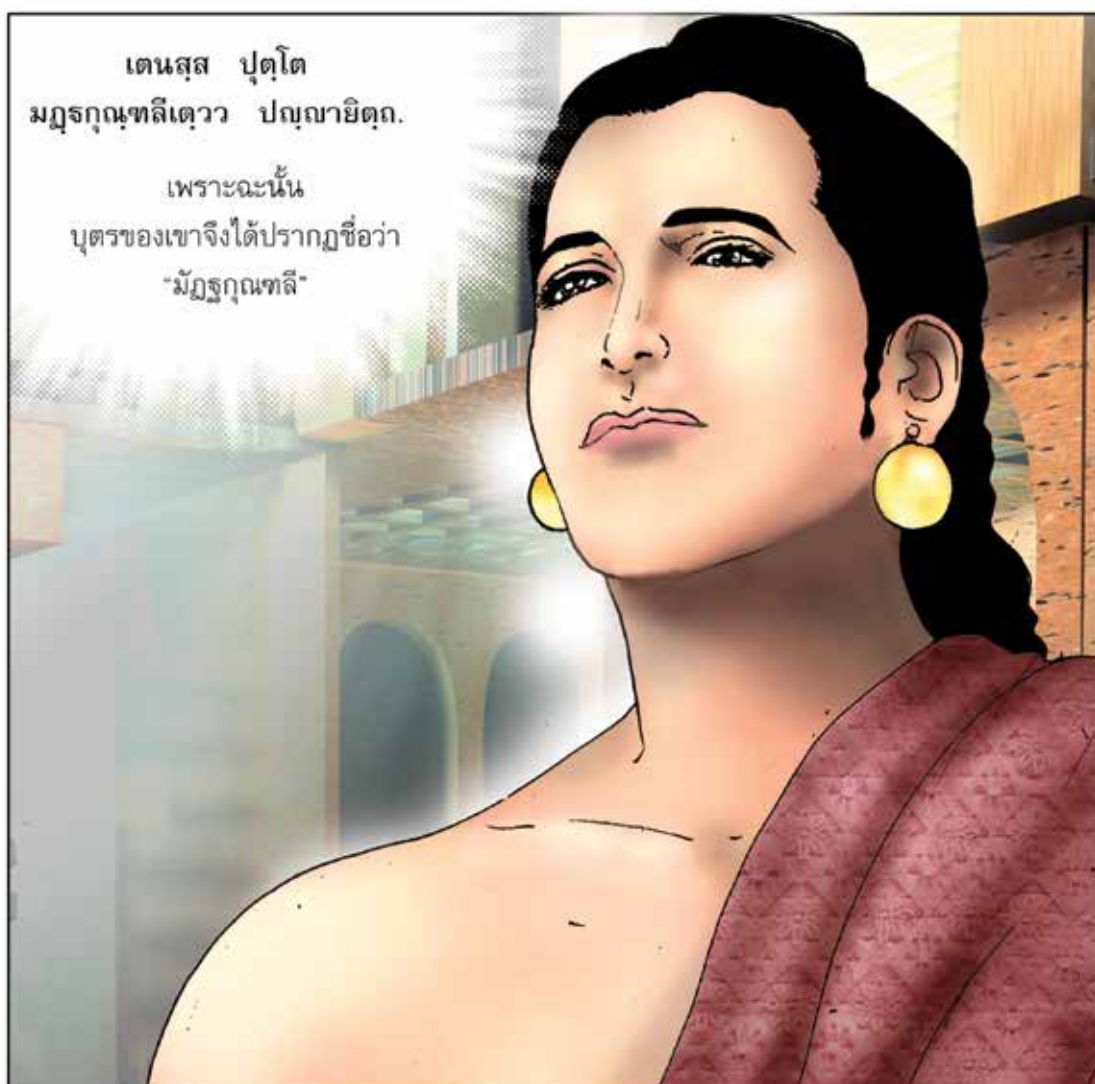

สยเมว สุวณฺณํ โกฏฺเฏตุวา
มฏฺธานิ กุณฺฑลานิ กตุวา อทาสิ.

จึงแม่ทองคำ
ทำให้เป็นตุ้มหูเกลี้ยง ๆ
เสร็จแล้วได้ให้แก่บุตรของตน

เตนสฺส ปุตุโต
มฏฺฐกุณฺฑลํเตว ปณฺณายิตถ.

เพราะฉะนั้น
บุตรของเขาจึงได้ปรากฏชื่อว่า
“มฏฐกุณฺฑล”

* ขวัญข้าว ในที่นี้หมายถึง ค่ารักษา

โส เวชชานัน สุนติกิ คนตุวา

พราหมณ์นั้นไปยังสำนักพวกหมอล้วนแล้ว ถามว่า

อสุกโรคสส นาม ตุมเห
กิ เกสซซ์ กโรธาติ ปุจฺฉิ.

พวกท่านวางยานานไหน
แก่คนที่เป็นโรคชนิดนั้น

อดสฺส เต ยํ วา ตํ วา รุกฺขตจาที อาจิภฺษนฺติ.

ลำดับนั้นพวกหมอบอกยาเถลิดที่เข้าเปลือกไม้เป็นต้น แก่เขา

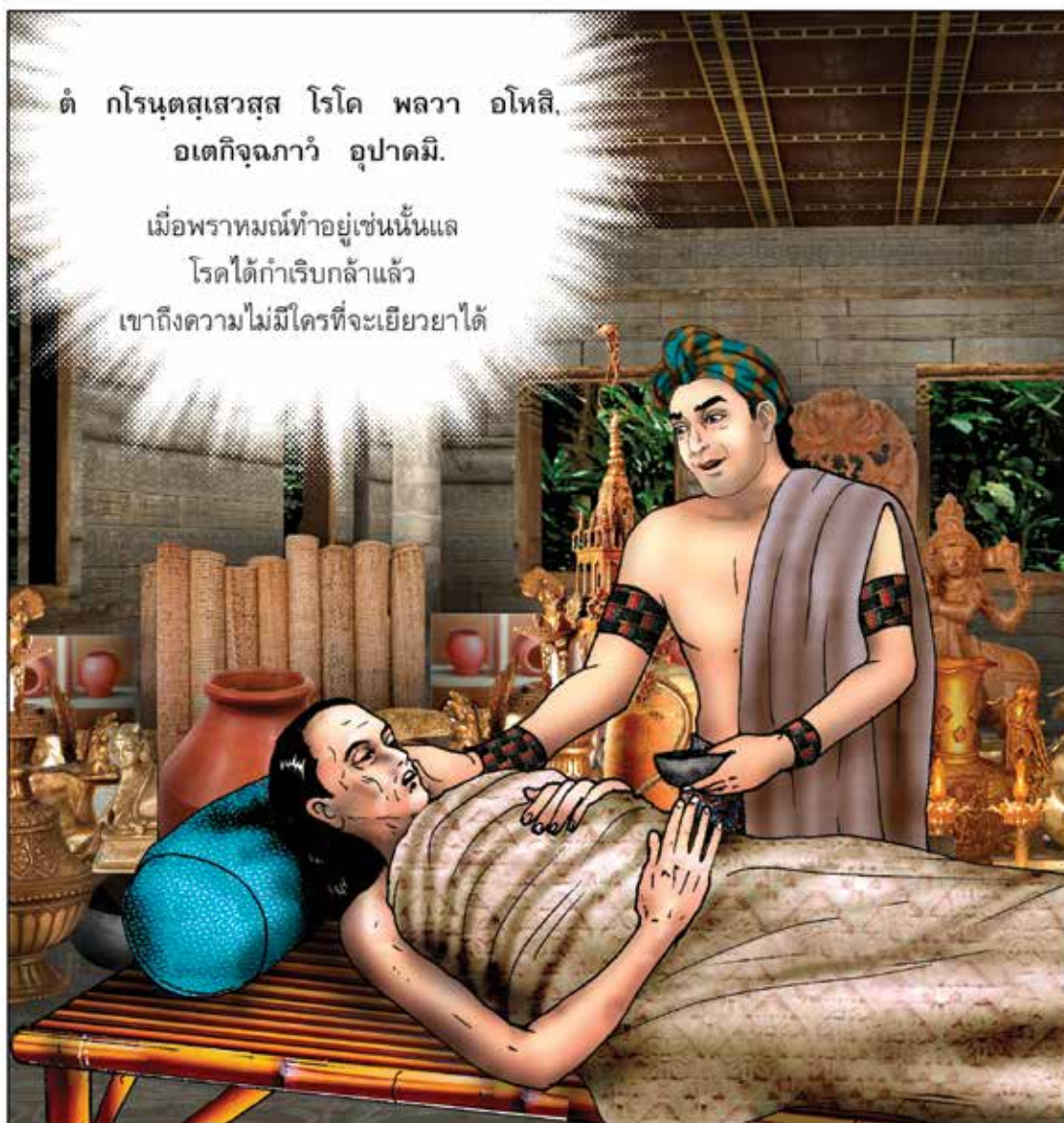
โส ตั อหริตวา ปุตตส
เภสัช กโรติ.

เขาเอารากไม้เป็นต้น
ที่พวกหมอบอกให้นั้นมา
แล้วทำยาให้แก่บุตร

ตั กรโณตสเสวสุส โรโค พลวา อโหสิ,
อเตกัจฉภาวํ อุปาคมิ.

เมื่อพราหมณ์ทำอยู่เช่นนั้นแล
โรคได้กำเริบกกล้าแล้ว
เขาถึงความไม่มีใครที่จะเยียวยาได้

พราหมณ์ โธ่ ตสส ทุพฺพลาวั
ณตฺวา เอกํ เวชฺชํ ปกฺโกสิ.

พราหมณ์รู้ว่าบุตรทุพพลภาพแล้ว
จึงหาหมอมาคคนหนึ่ง

โส โอลฺลเกตฺวา
หมอนั้นได้มาตรวจดู

อมฺหากํ เอกํ กิจจํ อตฺถิ,
อณฺณํ เวชฺชํ ปกฺโกสิตฺวา ติกิจฺจาเปหิติ

แล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้ามีกิจอยู่อย่างหนึ่ง
ท่านจงหาหมออื่นมารักษาเถิด

ตํ ปจฺจุกฺขาย นิกฺขมิ.

ครั้นพบบอกเลิกกับพราหมณ์นั้นแล้วก็ลาไป

พราหมณ์ โณ ตสุส มรณสมย์ ฃตวา

พราหมณ์รู้ว่าบุตรจวนจะตายแล้ว
จึงคิดว่า

อิมสฺส ทสฺสนตฺถาย อาดตาคตา อนฺโตเคเห
สาปเตยฺยํ ปสฺสิสฺสฺสนฺติ, พหิ นํ กริสฺสามิติ
เทล่าชนที่มาแล้ว ๆ เพื่อประโยชน์จะเยียมเยียนบุตรนี้
จักเห็นทรัพย์สมบัติภายในเรือน เราจะเอาเขาไว้ข้างนอก

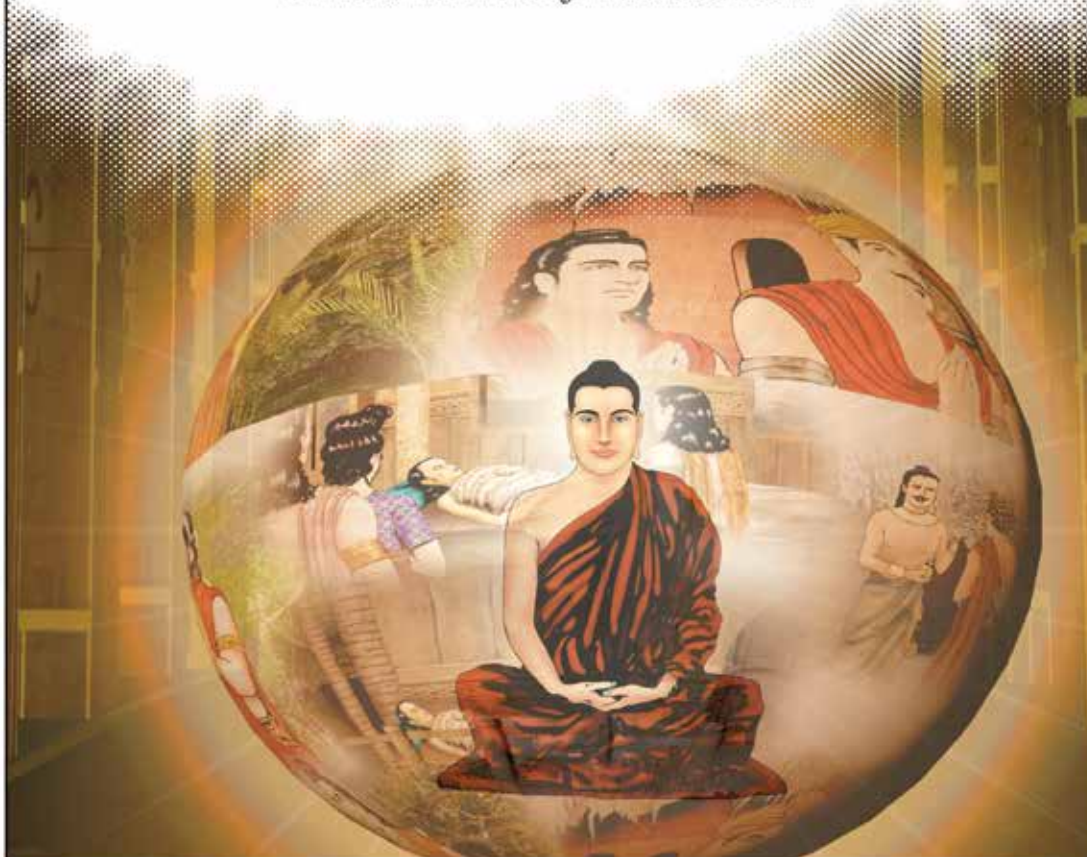

ปุตฺตํ นีหริตฺวา พหิ อาลินฺเท นิปชฺชาเปสิ.

ตั้งนี้แล้ว จึงนำเอาบุตรออกมา
ให้นอนที่ระเบียงนอกเรือน

ตั้ ทิวสั้ ภควา พลวปจฺจุสสมเย
 มหากฺรณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย ปุพฺพพุทฺเธสุ
 กตาริการานั้ อุสฺสณฺณกุสลมูลานั้ เวเนยฺยพนฺธวานั้
 ทสฺสนตฺถั้ พุทฺธกฺขนา โลกั้ วโโลเกนุโต,
 ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพ ฅาณชาลั้ ปตฺถริ.

ในเวลาใกล้ปัจจุสมัย* วันนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากพระมหากรณาสมาบัติ
 ทรงเล็งดูโลกด้วยพุทธจักขุ เพื่อทอดพระเนตรเหล่าสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์อันพระองค์พ่อนำได้
 ซึ่งมีกุศลมูลอันหนาแน่นแล้ว มีความปรารถนาซึ่งได้ทำไว้แล้วในพระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนทั้งหลาย
 ได้ทรงแผ่ตาข่ายคือพระญาณไปในหมื่นจักรวาล

* ในเวลาใกล้รุ่ง

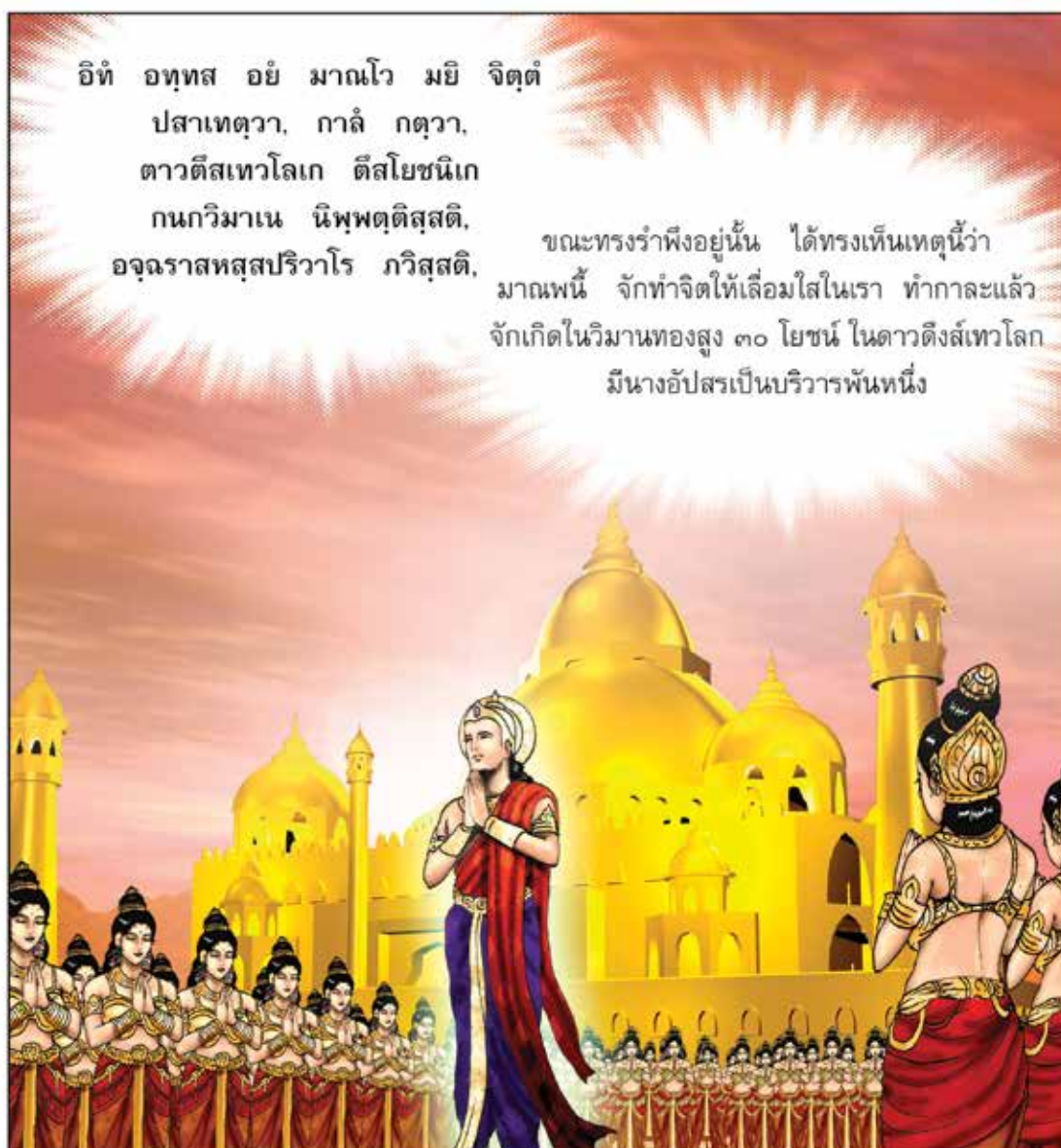
อตฺถิ นุ โข มยุหิ เอตถ
คตปฺปจุเยน อตฺถโถติ อุปฺปาราเณโต

ทรงดำริว่า
“จะมีประโยชน์บ้างหรือไม่หนอ
ด้วยปัจจัยที่เราไปในที่นั้น”

อิทํ อทุทฺส อัยฺ มาณโว มยิ จิตฺตํ
ปสาเทตฺวา, กาลิ กตฺวา,
ดาวตีสเทวโลเก ตีสโยชนิเก
กนกวิมานเณ นิพฺพตฺติสฺสตี,
อจฺจุรราสทสฺสปรีวาโร ภวิสฺสตี,

ขณะทรงรำพึงอยู่นั้น ได้ทรงเห็นเหตุนี้ว่า
มาณพนี้ จักทำจิตให้เลื่อมใสในเรา ทำกาลแล้ว
จักเกิดในวิมานทองสูง ๓๐ โยชน์ ในดาวดึงส์เทวโลก
มีนางอัปสรเป็นบริวารพันหนึ่ง

พราหมณ์เปี ตั ณาเปตวา โรทนต์
อาฬาทเน วิจริสสติ,
ฝ่ายพราหมณ์จักทำฌาปนกิจสรีระนั้น เทียวร้องไห้อยู่ในป่าช้า

เทวปุตโต ติดาวุตปปมาณ
สฏฐิสกฏการาลงการปฏิมณทิต อจฺจราสทสสปริวาร
อตตภาวํ โอลเเกตวา เกณ นุ โข กมฺเมน
มยา อัย สิริสมฺปตติ สทฺธาติ โอลเเกนโต
เทพบุตรจักมองดูอัฐภาพตนสูงประมาณ ๓ ศาวุต
ประดับด้วยเครื่องอสังการ ทนั ๖๐ เล่มเกวียน
มีนางอัปสรเป็นบริวารพันหนึ่ง คิดว่า
“สิริสมบัตินี้ เราได้ด้วยการมอะไรหนอ ?”
ดังนั้นแล้วเล็งดูอยู่

มยิ จิตฺตปปสาเทน ลทฺธภาวํ ฌตฺวา ธนจฺเจทกเยน
มม เกสซํ อการตฺวา, อิทานิ อาฬาทนํ
คนฺตฺวา โรทติ, วิปฺปการปฺปตฺตํ นํ กริสฺสามิติ

ก็ทราบว่าได้ด้วยจิตเลื่อมใสในเรา คิดว่า
“บิดาไม่หาหมอมมาให้ประกอบยาให้แก่เรา เกรงว่าทรัพย์จะหมดไป
เดี๋ยวนี้ไปป่าช้าร้องไห้อยู่ เราจักทำเขาให้ถึงประการอันแปลก” ดังนั้น

ปิตริ อกฺขนฺติยา มฏฺฐกฺกทสิทฺถนฺเณนาคนฺตฺวา
อาฬาทนสฺสาวิทุเร นิปฺปชฺชิตฺวา โรทิสฺสติ.

ด้วยความขัดเคืองในบิดา
จักจำแลงตัวเหมือนมฏฐกฺกทสิทฺถมาณพ
มาทำนอร้องไห้อยู่ในที่ใกล้ป่าช้า

อถ นั พราหมโณ โกลิ ตวนติ ปุจฉิสสตี
ทีนััน พราหมณัจักถามเขาว่า “เจ้าเป็นใคร ?”

อหนเต ปุตุโต มฏฐกุกุทลิตี,
เขาจักตอบว่า “ฉันเป็นมฏฐกุกุทลิมานพ
บุตรของท่าน”

กุที นิพพุตโตสสีตี, ดาวตีสกาวเนตี,
พราหมณัจักถามเขาว่า “ท่านไปเกิดในภพไหน ?”
เทพบุตร จักตอบว่า “ในภพดาวติงส์”

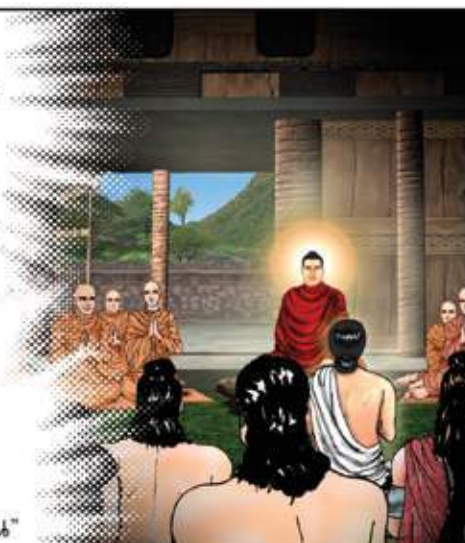
กั กมมัม กตฺวาตี วุตเต, มยิ จิตฺตปฺปสาเทน
นิพพุตภาวํ อัจจิกขิสสตี,
เมื่อพราหมณัถามว่า “เพราะทำกรรมอะไร ?”
เขาจักบอกว่า “เขาเกิดเพราะจิตที่เลื่อมใสในราตถาคต”

พราหมโณ ตุมฺหะสุ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา
สตุเค นิพพุตตา นาม อตฺถิตี มํ ปุจฉิสสตี,

ต่อมาพราหมณัจักถามเราว่า
“ขึ้นชื่อว่าการทำจิตให้เลื่อมใสในพระองค์เท่านั้น
แล้วไปเกิดในสวรรค์ มีหรือ”

อถสุสาหิ เอตฺตกานิ
สตานิ วา สหฺสุสานิ วา สตสฺหฺสุสานิ วาตี
น สกฺกา ดณฺณาย ปรีจฺฉินฺหิตฺตุนฺตี วตฺวา
ทีนััน เราจักตอบเขาว่า

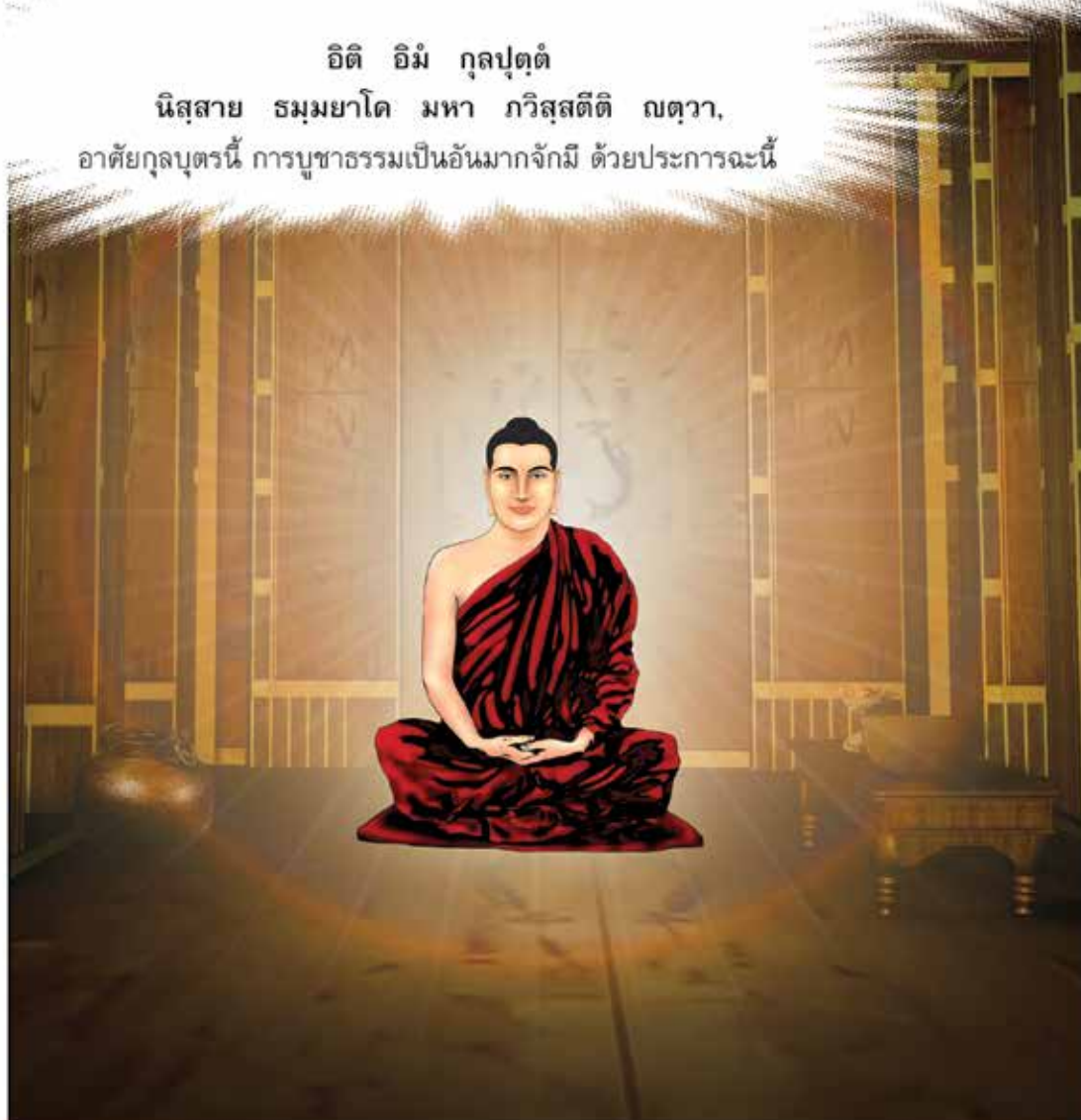
“ไม่มีใครอาจจะกำหนดด้วยการนับได้ว่า
มีประมาณเท่านั้นร้อย หรือเท่านั้นพัน หรือเท่านั้นแสน”

ธมฺมปเท คามํ ภาสิสฺสามิ, คาทาปริโยสานเ
จตุราสีติยา ปาณเสหฺสฺสานํ ธมฺมาภิสฺสมโย ภวิสฺสติ,
ตั้งนี้แล้ว จักภาสิตคาถาในธรรมบท ในกาลจบคาถา
ความตรัสรู้ธรรมจักมีแก่สัตว์ประมาณแปดหมื่นสี่พัน

มฏฺฐกฺกนฺทลฺลิสฺส โสตาปนฺโน ภวิสฺสติ; ตถา
อทินฺนปฺพุทฺโถ พฺรหฺมโน,
มฏฺฐกฺกนฺทลฺลิตฺเทพฺบุตร จักเป็นพระโสตาบัน ถึงอทินนพุทฺกพฺรหฺมณฺก็เหมือนกัน

อิตฺติ อิมํ กุลปฺตํ
นิสฺสํสา ย ธมฺมยาโค มหา ภวิสฺสตีติ ฅตฺวา,
อาศัยกุลบุตรนี้ การบูชาธรรมเป็นอันมากจักมี ด้วยประการฉะนี้

ปุนทิวเส กตสรีรปฏิชัคคโน มหาภิกขุสงฆปริวโต
สาวตถิ ปินุทาย ปวิสิตวา, อนุปุพเพน
พราหมณสุส เคหทวาริ คโต.

ในวันรุ่งขึ้น ทรงทำการปฏิบัติพระสรีระเสร็จแล้ว
อันภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว
เสด็จเข้าไปสู่กรุงสาวัตถี เพื่อบิณฑบาต
เสด็จถึงประตูเรือนของพราหมณ์ โดยลำดับ

ตสฺมี ขณ มฏฺฐกฺกฺขลฺล
อนฺโตเคหาภิมฺโข นิปนฺโน โหติ.

ในขณะนั้น มัฏฐกุกขลลิกมากเพ
กำลังนอนผินหน้าไปข้างในเรือน

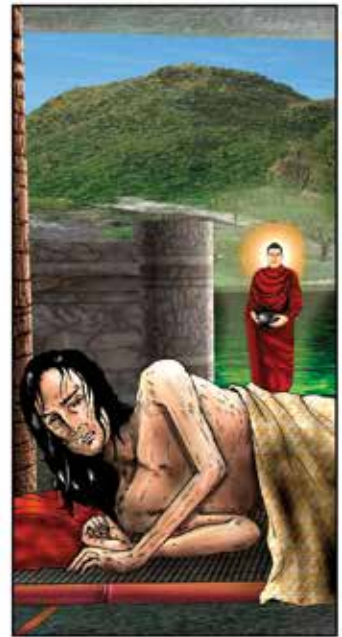
สตุถา อุตฺตโน อปฺสฺสนภาวํ ฅตฺวา,
เอกํ รสฺมึ วิสฺสขฺเขสิ.

พระศาสดาทรงทราบไม่เห็นพระองค์
จึงได้เปล่งพระรัศมีไปวาทหนึ่ง

มาณโว ก็
โอภาโส นามะโสติ
มาณพ คิดว่า
นี่แสงสว่างอะไร ?

ปรีวตติตวา นิปฺปนโนว สตุถาริ ทิสฺวา
 อนฺธพาลปิตรํ นิสฺสาย
 เอวรูปิ พุทฺธํ อุตฺตมมิตฺวา
 กายเวยฺยวาทิกิ วา กาคฺตุ ทานํ วา
 ทาคฺตุ ธมฺมํ วา โสตุ นาลตฺถิ,

จึงนอนพลิกกลับมาเห็นพระศาสดาแล้ว
 คิดว่า “เราอาศัยบิดาเป็นอันธพาล
 จึงไม่ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า
 เห็นปานนี้แล้ว ทำความชวนขาย
 ด้วยกาย หรือถวายทาน หรือฟังธรรม

อิทานิ เม
 หตฺถาปิ อวิเรชฺยา, อญฺญํ กตฺตพฺพํ นตฺถิติ
 เตยฺยวเนมฺมํแตมฺมอสองข้างของเราที่ยกไม่ไหว
 กิจที่ควรทำอย่างอื่นไม่มี”

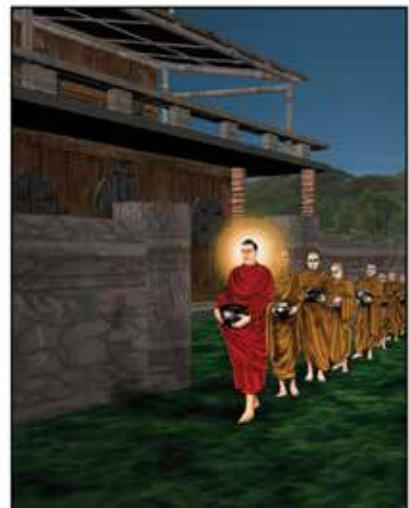

มนเมว ปสาเทสิ.
 ดั่งนี้แล้ว ได้ทำใจเท่านั้นให้เลื่อมใส

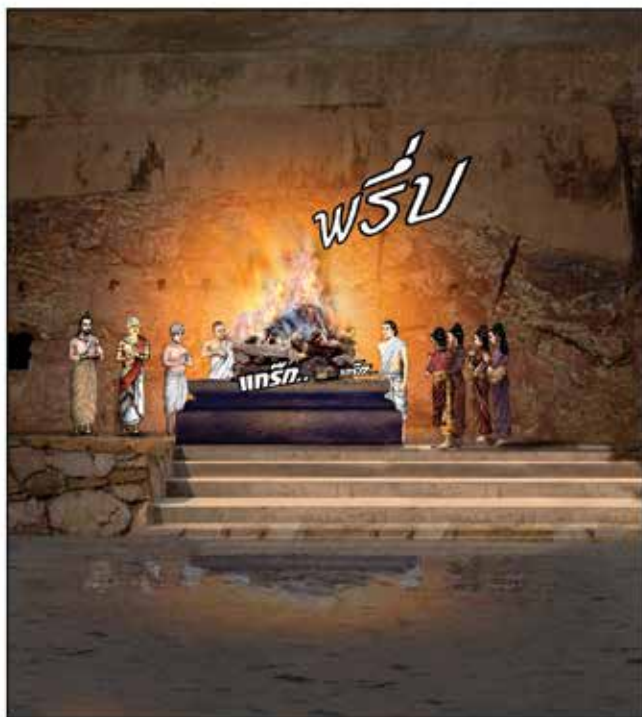

สตุถา อลํ เอตฺตเกน
 จิตฺตปฺปสาเทน
 อิมสฺสชาติ ปุกฺกามิ.

พระศาสดาทรงพระดำริว่า
 “พอละ ด้วยการที่มานพนี้
 ทำใจให้เลื่อมใส ประมาณเท่านั้น”
 ก็เสด็จหลีกไป

พราหมณ์เปีส สิริ ณาเปตวา อาพาหน
โรทนปรายโน อโหสิ เทวสิก อพาหนิ ดนตวา โรทติ

เมื่อพราหมณ์ทำฌาปนกิจสรีระมาจนพ้นแล้ว
ก็เผาแต่ไปร้องไห้ที่ป่าช้าทุกวัน ๆ
พลางคร่ำครวญว่า

ฮือ ฮือ
ฮือ ฮือ

กหิ เอกปุตตก,
กหิ เอกปุตตกาติ.
เจ้าลูกคนเดียวของพ่ออยู่ที่ไหน ?
เจ้าลูกคนเดียวของพ่ออยู่ที่ไหน ?

เทวปุตโตปิ อุตตโน สมปุตติ โอลเกตวา
เกน กมเมเน ลหุธาติ อุปราเรโนโต
สตถริ มโนปสาเทนาคิ ฌตวา

ฝ่ายเทพบุตรเมื่อแลดูสมบัติของตนแล้ว คิดว่า

“สมบัตินี้เราได้ ด้วยกรรมอะไร ?”

เมื่อพิจารณาไปก็รู้ว่า

“ได้ด้วยใจที่เลื่อมใสในพระศาสดา”

ดังนั้นแล้ว จึงคิดต่อไปว่า

อัย พราหมโณ มม อฆาสุกกาเล
เกสชช อกาเรตวา อิทานิ อาพาหนิ ดนตวา
โรทติ; วิปการปุตตเมตติ กาคู วณฺณตติ

พราหมณ์ผู้นี้ ในกาลเมื่อเราไม่สบาย หากได้ให้หมอบประคบยาไม่
เวลานี้ต้องมาร้องไห้อยู่ในป่าช้า สมควรที่เราจะทำให้ท่านแปลกใจ

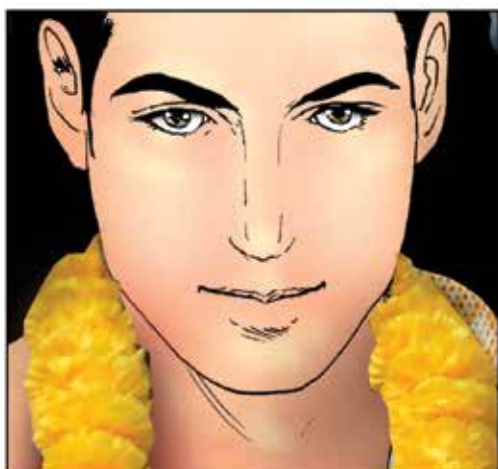

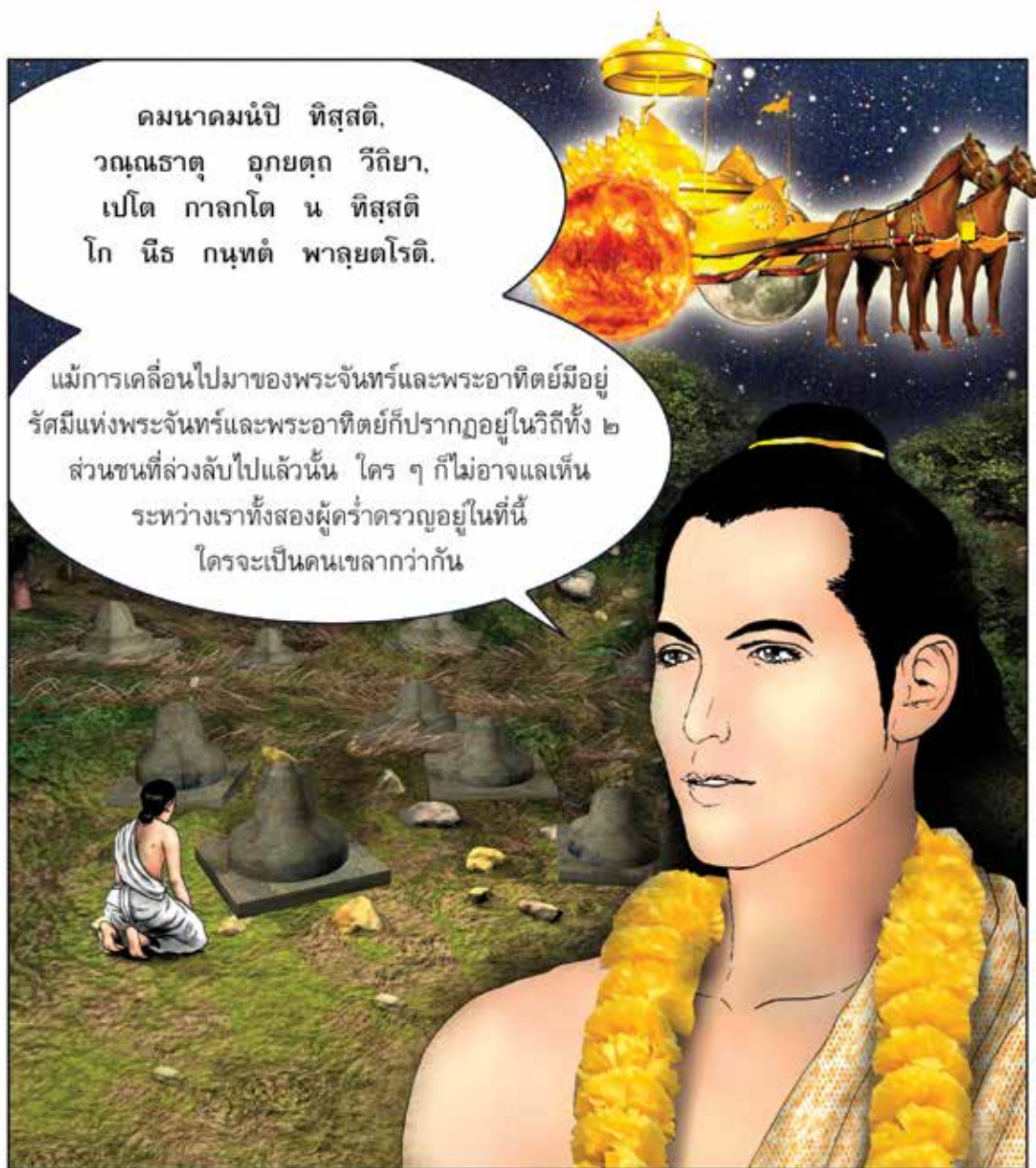

โส มาณโว ตสฺส ปาวติ
มาณพนฺนิกล่าวชาวก้าว

จนฺทสุริยา อุกยตถ ภาตโร,
โสวณฺณมโย รโถ มม
เดน จกุกฺยุเดน โสภตติ

พระจันทร์และพระอาทิตย์ ส่องแสงเป็นคู่กัน
ในวิถีทั้ง ๒ รดของข้าพเจ้าทำด้วยทองคำ
ย่อมงามสมกับคู่ล้ออันนั้น

ตี สุตวา พราหมโณ ยุตตี เอส วทิตี สลลฤเขตวา

พราหมณ์ได้ฟังเช่นนั้นแล้วจึงคิดว่ามาณพนี้พูดถูก

สจฺจํ โข วเทสิ มาณว
อหเมว กนฺทตี พาลุยตโร
จนฺทํ วีย ทารโก รุทํ
ปุตฺตํ กาลกตาภิปตฺถยณฺติ วตฺวา

แล้วกล่าวว่า พ่อมาณพ ท่านพูดจริงทีเดียว
ระหว่างเราทั้งสอง ผู้กำลังคร่ำครวญอยู่นี้
ข้าพเจ้าเองเป็นคนเขลากว่า
ข้าพเจ้าอยากได้บุตรที่สว่างลับไปแล้วกลับคืนมา
เหมือนทารกที่ร้องไห้อยากได้พระจันทร์

ตสฺส กถาย นิสฺสโสกํ หุตฺวา มาณวสฺส

ณฺติ กโรนฺโต อีมา ดากา อภาสิ

เมื่อหายโสกรเศร้าเพราะถ้อยคำของมาณพนั้นแล้ว จึงได้กล่าวดากาชมเชยว่า

อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ มตฺสิตฺตํ ปาวกํ
วารินา วีย โอสิณฺจํ สพฺพํ นิพฺพาปเย ทฺร,
อพฺพุทฺติ วต เม สลฺลํ โสกํ หทยนิสฺสิตํ,
โย เม โสภปรตฺตสฺส ปุตฺตโสภํ อปานฺตฺติ;
สฺวาทํ อพฺพุทฺทสฺสโลสมิ สิตฺติฏฺโฏสมิ นิพฺพุโต,
น โสจามิ, น โรทามิ ตว สุตฺวาน มาณวาทิ.

ท่านได้ชะโลมใจข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้ร่อนหนักหนา เหมือนบุคคลดับไฟที่ลุกโชนอยู่ด้วยน้ำ
ข้าพเจ้าย่อมยังความกระวนกระวายทั้งปวงให้ดับได้ ท่านผู้บรรเทาความโศกถึงบุตรของข้าพเจ้า
อันความโศกครอบงำแล้ว ได้ถอนลูกศรคือความโศก อันเสียดหฤทัยข้าพเจ้าออกได้หนอ
ข้าพเจ้านั้นเป็นผู้มีลูกศรอันท่านถอนเสียแล้ว เป็นผู้เย็นสงบแล้ว
พ่อมาณพ ข้าพเจ้าหายเศร้าโศก หายร้องไห้ เพราะได้ฟังถ้อยคำของท่าน

อก นั โก นาม ตุนติ ปุจนโต

ขณะนั้น พรหมณ์ เมื่อจะถามเขาว่า "ท่านชื่ออะไร?" จึงกล่าวว่า

เทวดา นุสิ คนุรโพ อาหุ สกุโก ปุรินุโท,
โก วา ตวั กสฺส วา ปุตโต กถิ ชาเนมุ ตั มยนติ.

ท่านเป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือว่าเป็นท้าวสักกเทวราช
ท่านเป็นใครหรือว่าเป็นบุตรของใคร ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจะรู้จักท่านได้ ?

อกสฺส มากโว

ลำดับนั้น มาณพบอกแก่เขาว่า

ยญจ กนฺทสิ ยญจ โรทสิ
ปุตติ อาฬาทเน สยิ ทหิตฺวา;
สฺวาทิ กุสฺลั กริตฺวาน กมฺม
ติทฺธานิ สหพฺยติ ปตฺโตติ อาจิภฺขิ.

ท่านเฝ้าบุตรคนใดในป่าช้าด้วยตัวเองแล้ว
ย่อมคร่ำครวญและร้องไห้ถึงบุตรคนใด บุตรคน
นั้นคือข้าพเจ้า ผู้ทำกุศลกรรมแล้วถึงความเป็น
เพื่อนของเหล่าเทพไตรทศ

พราหมณ์ อาท
พราหมณ์ได้กล่าวว่า

อปปี วา พหุ วา นาทุทสาม
ทานัน ททนตสฺส สเก อคาเร,
อุโปสถกมมํ วา ตาหิสฺส,
เกน กมฺเมน คโตสิ เทวโลกนฺติ.

ในเมื่อข้าพเจ้าไม่เคยเห็นท่านให้ทาน
ไม่ว่าจะน้อยหรือมากในเรือนของตน
หรือรักษาอุโบสถกรรมเช่นนั้นอยู่
แล้วท่านไปเทวโลกได้เพราะกรรมอะไร ?

มาณโว อาท
มาณพได้กล่าวว่า

อาพาริโกหํ ทุกฺขิโต ติสฺसान
อาตุรฺรูปมฺหิ สเก นิเวสเน,
พฺพุธํ วิคตฺรํ วิตฺถนฺกมฺขํ
อทุทกฺขี สุตฺตํ อโนมปญฺญํ;
สุวาทํ มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต
อญฺชลิ อกริ ตถาคตสฺส
ดาหํ กุสฺสํ กริตฺวาน กมฺมํ
ติทฺธานํ สหพฺยตํ ปตฺโตติ.

ข้าพเจ้ามีโรคเจ็บลำปาก มีกายระส่ำระสาย
อยู่ในเรือนของตน ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากกิเลสธุลี
ข้ามความสงสัยเสียได้ เสด็จไปได้ มีพระปัญญาไม่ทราวม
ข้าพเจ้านั้นมีใจเบื่อกับบ้านแล้ว มีจิตเลื่อมใสแล้ว
ได้ถวายอัญชลีแด่พระตถาคตเจ้า
ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมนั้นแล้ว
จึงได้ถึงความเป็นเพื่อนของเหล่าเทพไตรทศ

ดรุณี กณนุเด กณนุเตยว, พุราหฺมณสุส สกฺลสรวิ ปิตฺติยา ปริปริ.

ในขณะที่มากพกำลังพูดอยู่ สรรีทั้งสี่ของพราหมณ์ก็เต็มแล้วด้วยปิต

โส ดิ ปิติ ปเวทนฺโต

เมื่อเขาจะประกาศปิตินั้น จึงกล่าวว่า

อจฺจริยํ วต อพฺภุตํ * (วต),
อณฺชฺลิกมฺมุสฺส อยฺมิติโส วิปาโก.
อหํปิ มุทิตมโน ปสนฺนจิตฺโต
อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชามิติ อาห.
น้าอัครจริยฺทหนอ น้าประหลาดทหนอ
วิบากของการทำอณฺชฺลีนีนี้เป็นได้ถึงขนาดนี้
แม้ข้าพเจ้าก็มีใจเบิกบานและมีจิตที่เลื่อมใสแล้ว
ถึงพระพุทฺธเจ้าว่าเป็นสรณะในวันนี้แล

อก นํ มากโว

ลำดับนั้นมาพได้กล่าวตอบเขาว่า

อชฺเชว พุทฺธํ สรณํ วชาหิ,
ธมฺมณฺจ สงฺฆณฺจ ปสนฺนจิตฺโต,
ตเถว สิग्ขาปทานิ ปณฺจ
อชฺฌตฺตมุลลาเน สฺมาทฺธิยสฺสุ.
ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ชิปปิ,
โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยสฺสุ,
อมชฺชโป โน จ มุสา ภณฺหาหิ,
สเกน ทาเรน จ โหหิ ตฺถุโรติ อาห.

ท่านจงเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสแล้ว ถึงพระพุทฺธเจ้า ทั้งพระธรรม ทั้งพระสงฆ์
ว่าเป็นสรณะในวันนี้แล ท่านจงเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสอย่างนั้นนั่นแล สมาสทานสิกขาบท ๕
อย่าให้ขาดทำลาย จงรีบเว้นจากปาณาติบาต จงเว้นของที่เจ้าของยังไม่ให้ในโลก
จงอย่าดื่มน้ำเมา จงอย่าพูดปด และจงเป็นผู้เต็มใจด้วยภรรยาของตน

* วต เนื้อหาตามฉบับฉฎฐสังคายนา ฉบับไทยไม่มี

โส สารุธิ สมปฏิจฉิตวา อีมา ดาธา อภาสิ

เขารับว่า "ดีแล้ว" และได้ภาษิตดาธาเหล่านี้ว่า

อุตถกาโมสิ เม ยกุช หิตกาโมสิ เทวเต,
กโรมิ ตยหิ วจนฺ ตวมสิ อัจริโย มม
อุเปมิ สรณํ พุทฺธํ รมมญจาปิ อนุตฺตรํ
สงฺฆนฺจ นรเทวสฺส ดจฺฉามิ สรณํ อหํ.

ปาลาติปาตา วิรมามิ ชิปฺปิ,
โลเก อทินฺนํ ปริวชชามิ,
อมชฺชโป โน จ มุสา ภณามิ,
สเกน ทาเรน จ โหมิ ตฺถุโรติ.

ดูก่อนยักษ์ ท่านเป็นผู้ใคร่ประโยชน์แก่ข้าพเจ้า
ดูก่อนเทพยดา ท่านเป็นผู้ใคร่สิ่งที่เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะทำตามถ้อยคำของท่าน ท่านเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าเข้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะด้วย ข้าพเจ้าเข้าถึงแม่พระธรรม
ที่ไม่มีสิ่งอื่นใดยิ่งกว่าว่าเป็นสรณะด้วย ข้าพเจ้าเข้าถึงพระสงฆ์ของพระพุทธเจ้า
ผู้เป็นมนุษย์ดุจเทพยดาว่าเป็นสรณะด้วย ข้าพเจ้าจะริบเว้นจากปาณาติบาต
เว้นของที่เจ้าของยังไม่ให้ในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา
ไม่ฟุตปด และเป็นผู้เต็มใจด้วยภรรยาของตน

อก นํ เทวปฺตุโต

ลำดับนั้น เทพบุตรกล่าวกะเขาว่า

พฺราหฺมณ ตว เดเห พหุ ธนํ อตุถิ,
สตถารํ อุปสฺสग्ถมิตฺวา ทานํ เทหิ
ธมฺมํ สฺสณฺหาหิ, ปญฺหิ ปุจฺฉนาหิติ วตฺวา

พราหมณ์ ทรัพย์ในเรือนของท่านมีมาก
ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้วถวายทาน
จงฟังธรรม จงถามปัญหา

สตถา ภิกขุสงฆปริวโต ตสฺส
เดหิ คนฺตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสิตฺติ.

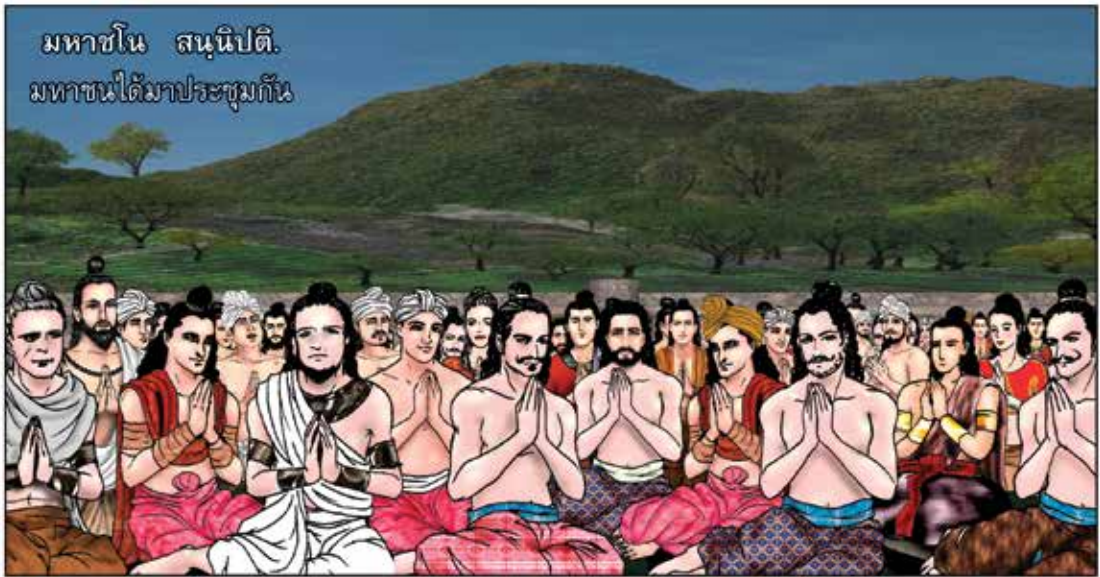
พระศาสดาอันหมู่ภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว
เสด็จไปสู่เรือนของพราหมณ์นั้น
ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาตั้งไว้

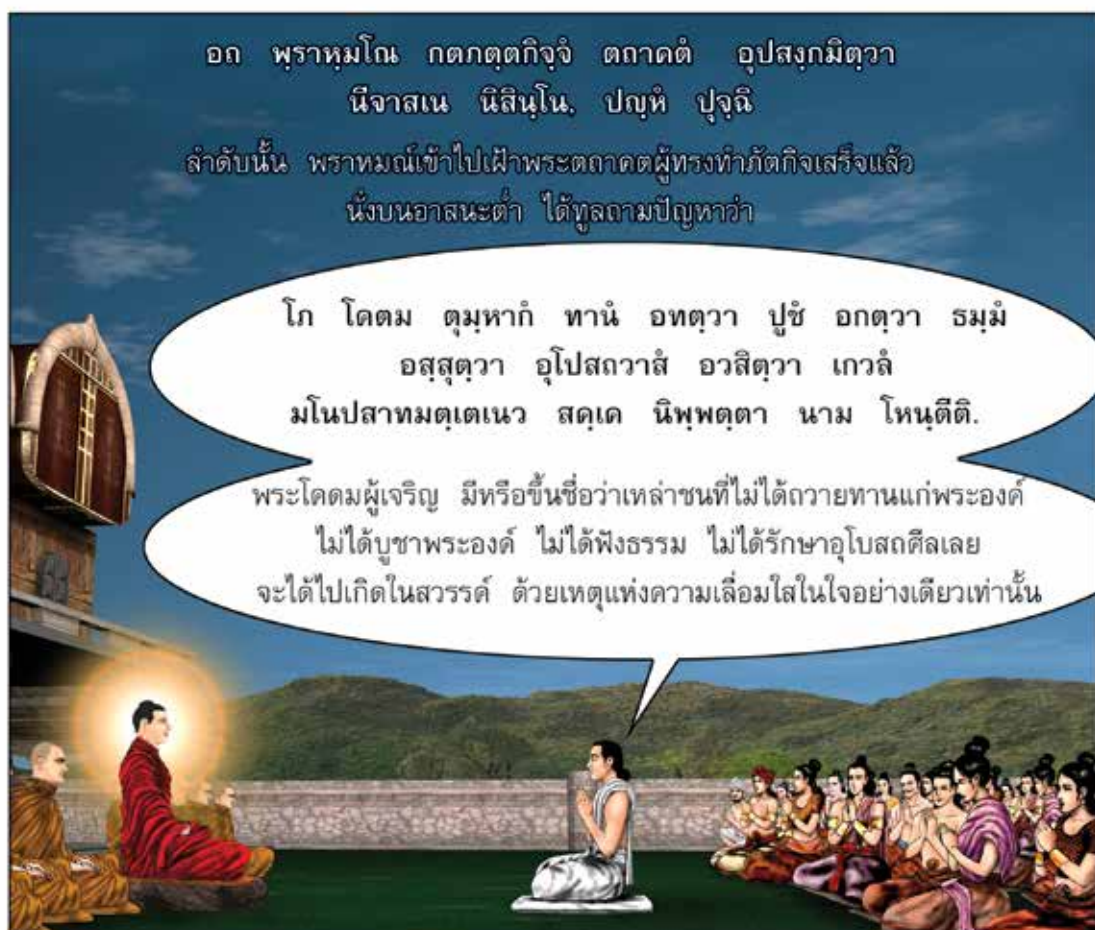

พฺรหฺมโณ สกฺกจฺจํ ปรีวสิ.

พราหมณ์ได้ถวายอาหารด้วยความเคารพ

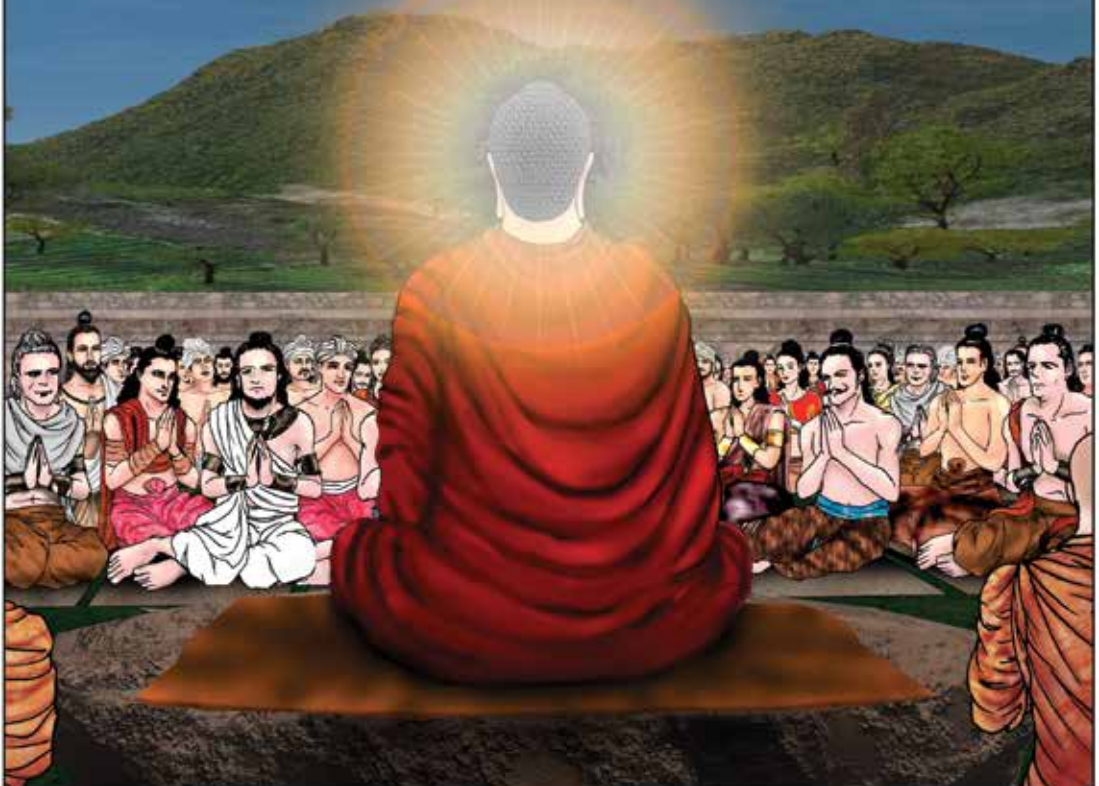
เตเนเวติ พุทธภาสิตี นาม ชาต.
เพราะฉะนั้นแล เรื่องของมัจจุรุษทั้งหลายนั้น
จึงได้ชื่อว่าเป็นพุทธภาษิต

ดี กเถตวา จ ปน.

ก็แล ครั้นพระศาสดาตรัสเล่าเรื่องมัจจุรุษทั้งหลายนั้น จึงตรัสว่า

น โข พุราหมณ เอกสตี, น เทว,
อกโข มยิ มนั ปสาเทตวา สตุเค นิพพุตตานัน
คณนา นตถิติ อาห.

ดูก่อนพราหมณ์ ไซ้ว่าจะมีแค่หนึ่งร้อย สองร้อย
เหล่าสัตว์ซึ่งทำใจให้เลื่อมใสในเราแล้วเกิดในสวรรค์
ย่อมไม่อาจจะนับจำนวนได้โดยแท้

อด นั สตถา “ตุ่ว อิมั สมุปตติ กิ กมัม กตวา ปฏิลกั”ติ ปุจณโต

ลำดับนั้น พระศาสดาเมื่อจะตรัสถามเธอว่า
“ท่านทำกรรมอะไร จึงได้สมบัตินี้” ได้ตรัสพระคาถาว่า

อภิกกนฺเตน วณฺเณน ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทวเต
โอภาเสนฺติ ทิสสา สหฺพา โอสิริ วีย ตารกา,

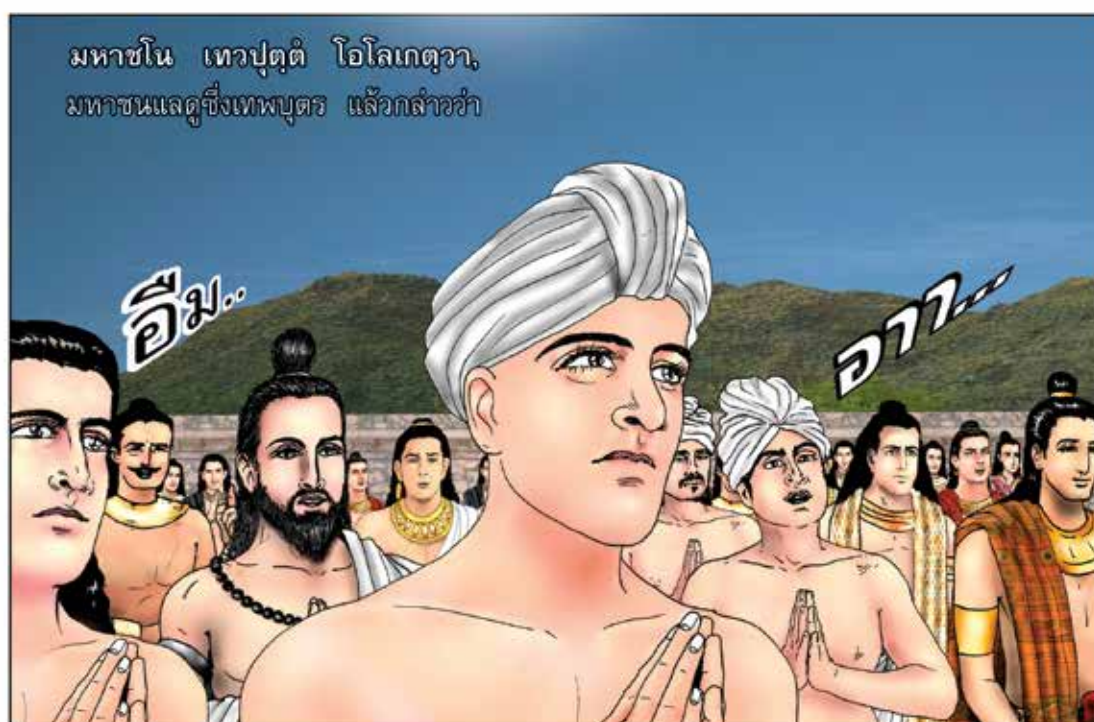
ปุจฺจามิ ตํ เทว มหानุภาวํ
มนุสฺสญฺโต กิมกาสิ ปุณฺณนฺติ ดาถมาห.

ดูก่อนเทวดา ท่านมีสีกายงามยิ่งนัก
ยินทำทิตทั้งสี่ให้สว่างเหมือนดาวประจักษ์
เทวดา เราขอถามท่านผู้มีอำนาจมาก
เมื่อครั้งท่านเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้

เทวปุตุโต
เทพบุตรกราบทูลว่า

อัย กนฺเต สมุปตติ
ตุมฺเหสุ มนั ปสาเทตฺวา ลหฺธาติ.

พระองค์ผู้เจริญ
สมบัตินี้ข้าพระองค์ได้แล้ว
เพราะทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์

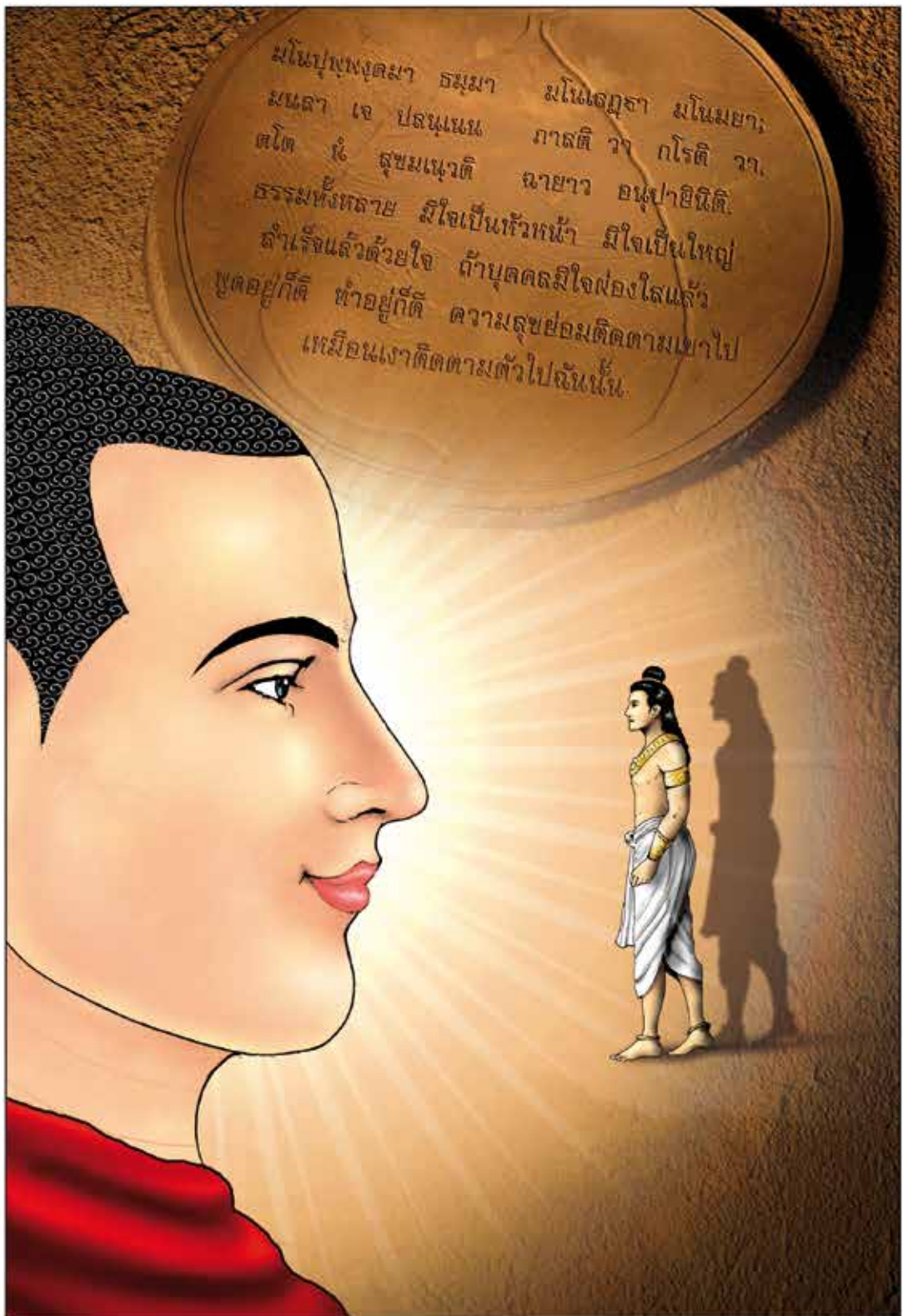

อนุสนธิ มฤตวา ปติฏฐาปิตมตติกิ สาสน
ราชมุตทาย ลภณโต วีย ธมฺมราชา อิมิ คากมาห

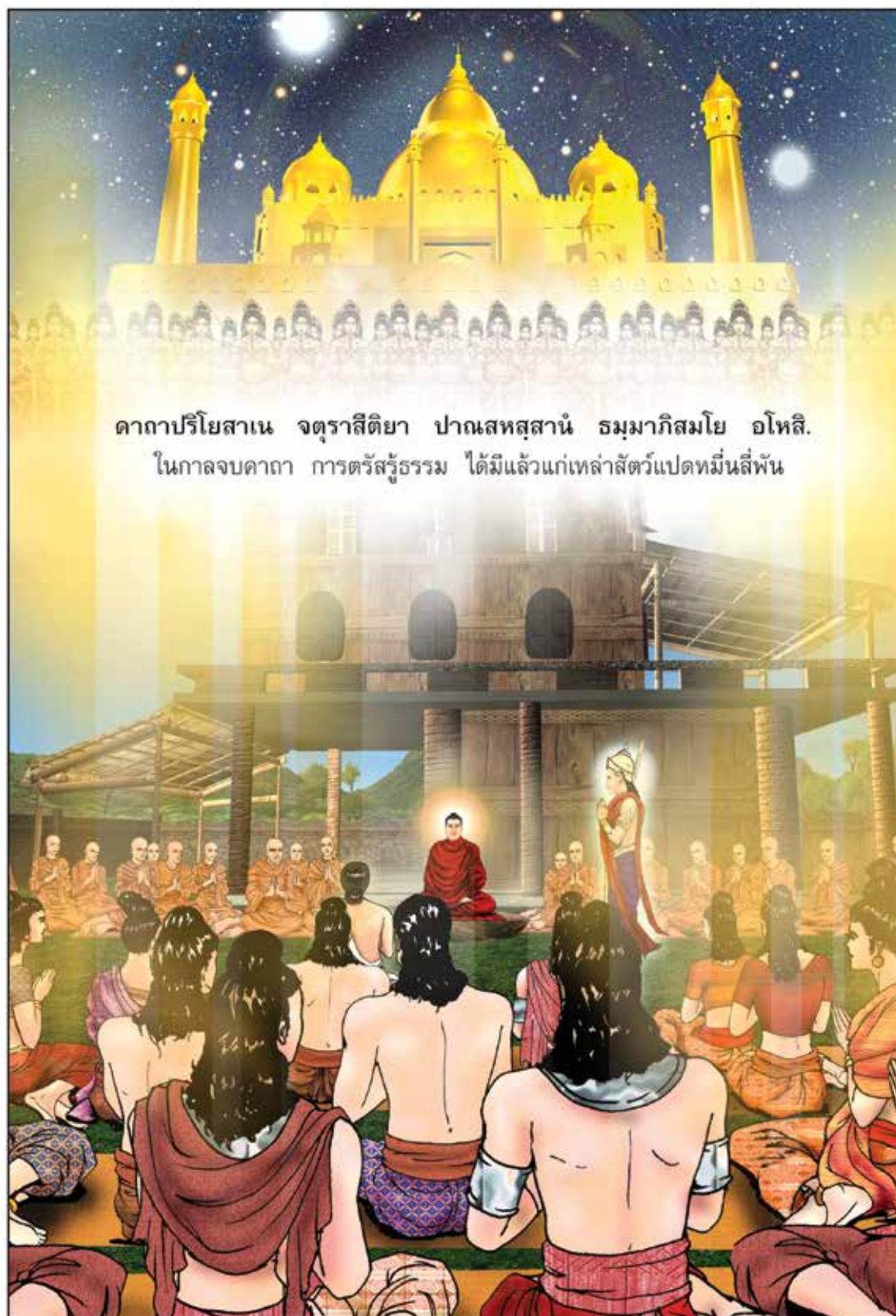
ตรันตรัสเรื่องนี้แล้ว พระองค์ผู้เป็นธรรมราชา
ได้ตรัสพระคาถานี้สืบนุสนธิ
ดุษประทัปพระราชสาสน
ตราลงบนแผ่นดินเหนียว
ด้วยพระราชลัญจกรว่า

* **ตราประทับ และแผ่นดินเหนียวมีรอยถูกประทับ** คือ รูปแบบของการติดต่อสื่อสารเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ และการได้รับการยอมรับ การมีความเข้าใจที่ตรงกันในสังคมอินเดียโบราณ เช่น ให้เพื่อแสดงถึงความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ รวมไปถึงถึงคติความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนา และการควบคุมองค์การต่าง ๆ ในสังคม

* ความหมายจริง ๆ ของพระคำวรัลที่พระพุทธเจ้าทรงตรัส คือ เพื่อให้เห็นภาพความเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีตถึงปัจจุบัน ได้อย่างชัดเจน เหมือนกับการนำตราเหล็กกดประทับลงบนแผ่นดินเหนียว ผู้ฟังจึงสามารถจินตนาการเห็นภาพเรื่องราวทั้งหมด

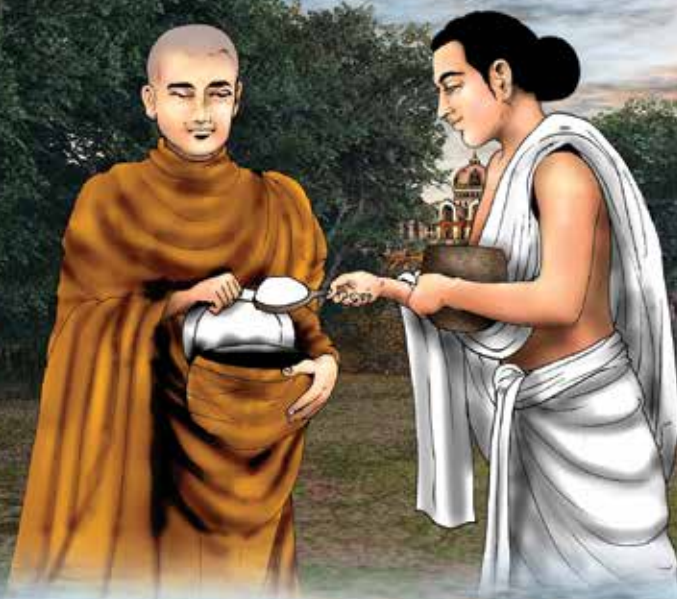

ดาตปริโยสเน จตุราสีติยา ปาณสหุสสานิ ธมฺมาภิสฺมโย อโหสิ.
ในกาลจบดาต การตรัสรู้ธรรม ได้มีแล้วแก่เหล่าสัตว์แปดหมื่นสี่พัน

มธุรกุณฑลเทวบุตรโต โสดาปัตติผล ปติฏฐิติ.
ตถา อทินนปุพฺพโก พฺรหฺมโน.
มธุรกุณฑลเทวบุตร ตั้งอยู่แล้วในพระโสดาปัตติผล
อทินนปุพฺพกพฺรหฺมณํ ก็เช่นกัน ฯ

โส ดาวมหนด วิภว พุทธสาสนะ วิปปกิริติ.
พราหมณเณนเกลี่ยแล้วซึ่งสมบัติใหญ่เพียงนั้น
ไว้ในพระพุทธรูปแล้วดังนี้แล ฯ

มฤคฤคทลิวตุ.
จบเรื่องมฤคฤคทลิว

มีมาณพหนึ่งนายเป็นชายรุ่ม
อยู่เมืองสาวัตถีศรีสำราญ
เขารักบุตรสุดห่วงดังดวงจิต
เป็นตุ้มหูเกลี้ยงเกลาดูวาววับ
ครั้นบุตรชายวัยตกสิบหกขวบ
ไม่มีเนื้อเหลือแต่หนังทั้งผอมแกร็น
พราหมณ์ไม่หาหมอมารักษาลูก
เก็บแต่ยากลางบ้านกันพุงโร
อาการของโรคผอมไม่ยอมหยุด
จนมาณพนอนพบกับไสยา

พราหมณ์เห็นลูกไม่หายคงตายแน่
คนมาเยี่ยมเห็นของและทองเงิน
จึงหามร่างลูกออกมานอกห้อง
มาณพหอบโหยอ่อนสะทอนใจ

พุทธองค์ทราบการนี้ด้วยญาณพิเศษ
มาณพเห็นรัศมีที่พุ่งมา
จึงคิดว่าพ่อตนเป็นคนเขลา
ไม่ชวนขายถวายนานที่บรรจง
บัดนี้ยกมือไหว้ก็ไม่ขึ้น
จึงสงจิตเลื่อมใสจดใจจำ
พอพระองค์กลับคล่องสองจักขุ
ซีพมาณพดับเต็ดไม่เอ็ดอึ้ง
เป็นเทพบุตรมีสถานวิมานใหญ่
เห็นบิดาร้องไห้ใจประวิง
ให้ทำบุญสุนทรทานการกุศล
ดูอย่างตนใกล้ตายอยู่ชายเรือน

พราหมณ์ได้ฟังยังพะวงสงสัยจิต
เขารับคำเทพบุตรสุดการุญ
จึงนิมนต์พระภิกษุอินทร์
พร้อมพระสงฆ์เหล่ากอบริวาร

มัญญกุณฑลพราหมณ์นามขนาน
เสียแต่พ่านบิดาที่ตระหนี่ทรัพย์
สู้ประดิษฐ์ทองคำทำประดับ
มอบให้กับบุตรใส่ไปตามแกน
ไม้อ้วนอวรูปร่างรูปดูขบแสน
ดูหาแขนสืบทัวจนหัวโต
กลัวจะถูกเรียกค่ารักษาไซ
ที่เพื่อนไอ้อวดจําจากตำรา
มันค่อยทรุดเพียบหนักเกินรักษา
ไม่อาจสามารถนั่งทั้งยืนเดิน
ปล่อนนอนแผ่อยู่ข้างในให้ขัดเขิน
จะกล่าวเกริ่นยืมขอกันต่อไป
ให้อนกองที่เฉลียงระเบียงใหญ่
ไม่เคลื่อนไหวได้แต่พริบกระหิบบตา
จึงเสด็จเสียบไปใกล้เคหา
เขาหันหน้าเห็นพระพุทธรองค์
ไม่เฝ้าทูลละอองพระจอมสงฆ์
ไม่ได้ส่งใส่ตบัสต์ธรรม
ทำกิจอื่นก็ไม่ได้ที่ใจหนา
ในองค์สัมพุทธเจ้าเฝ้าคำนึง
จิตบรรลุนิพพานสัประวัตถึง
ไปดาวดึงส์ด้วยใจเลื่อมใสจริง
รู้เหตุในเมืองคนตนเคยสิง
สุดจะนั่งเฉยได้จึงไปเตือน
เมื่อวายชนม์จะได้บุญหนุนเป็นเพื่อน
พระไปเยือนจึงได้ยศซึ่งผลบุญ
เพียงแต่คิดโยยลกุศลหนุน
จะทำบุญกุศลสร้างทางวิมาน
ไปฉันทินเวศนเขตสถาน
จัดอาหารถวายเลี้ยงเรียงองค์ไป

ครั้นฉันเสร็จพราหมณ์เข้าเฝ้าพระบาท
คนไม่เคยให้ทานประการใด
ไม่เคยได้สดับธรรมคำพระเจ้า
มีหรือเกิดในสวรรค์ชั้นกามา
พุทธองค์ทรงตอบให้ชอบที่
มีภฏุกุณทสิเขาเล่ารำพัน
ครั้นถูกพราหมณ์ถามซักถึงหลักฐาน
พราหมณ์ไปที่ป่าช้าทำอะไร
ทรงอ้างถึงคำของสองคนนั้น
แล้วย้าว่าอย่าเอ๋ยเลยจำนวน
ได้ไปเกิดในสวรรค์ที่หรรษา
ไม่ใช่ร้อยสองร้อยที่ย่อยเยา

ทรงเห็นประชาชนจงนอยู่
ให้มีภฏุกุณทสิมาไม่ช้านาน
เทพบุตรจึงมาปรากฏร่าง
พร้อมวิมานงามเลิศดุเปรศพราย
พระตรัสตามคำมุลบุญกุศล
อุบัติในวิมานเทพเสพกามา
ว่ามีใจเลื่อมใสในสัมพุทธ์
ประชาชนที่ฟังอยู่ทั้งนั้น

จึงตรัสว่าการทั้งปวงนั้นดวงจิต
ใจเป็นหัวหน้านำทำบาปบุญ
กรรมที่ทำด้วยใจใสสะอาด
ดุจเงาตามคนไปไม่คลาดกัน

ขอโอกาสทูลถามความสงสัย
ไม่เคยได้ก่อกรรมทำบุญ
ไม่เคยเอาอุโบสถภฏุกุณ
เพียงแต่ว่ามีใจเลื่อมใสกัน
ว่าข้อนี้ทำไมพราหมณ์ถามชั้นชั้น
เรื่องไปสวรรค์ของเขาควรเข้าใจ
พระทรงญาณจึงแจ้งแถลงไข
พบกับใครกำลังยินดีอันครวญ
ที่พูดกันต่างต่างอย่างถั่ววน
ในกระบวนผู้ใจเลื่อมใสเรา
คนนาไม่ถั่ววนจำนวนเขา
เห็นเทียมเท่าเม็ดทรายที่สายธาร
บรมครูตั้งจิตอธิษฐาน
พร้อมวิมานทองอันพรรณราย
ในท่ามกลางฝูงชนคนทั้งหลาย
ยืนถวายอภิวาทศาสตร์
ที่เป็นผลเกิดในไตรตรึงษา
จึงเทวารับรองสอดคล้องกัน
จึงเกิดผุดรุ่งเรืองในเมืองสวรรค์
อัศจรรย์ใจสุดพุทธคุณ
เป็นต้นคิดบังคับสนับสนุน
คอยกระตุ้นให้ตามความคิดมัน
ไม่เคลื่อนคลาดผู้ครุโลไปสวรรค์
แล้วทรงธรรมเทศนาให้ถาวร

มโนปุพพกุมา ธมมา
 มนสา เจ ปสนฺเนน
 ตโต นํ สุขมเนวติ
 ใจเป็นหัวหน้านำให้ธรรมเกิด
 เครื่องสัมฤทธิ์บุญกรรมกลัมพร
 หากคนใจใสสะอาดปราศโทษกล้ำ
 สุขย่อมตามเขาไปเพราะใจดี
 มัญญูคุณทลีศรีมาณพ
 เมื่อจวนแจชีวิตันจะบรรลีย์
 เป็นแบบอย่างถือกันทุกวันนี้
 พวกญาติมิตรชิดล้อมเป็นป้อมวง
 ว่าพ่อจำป้าเอ๋ยอย่าเลยละ
 อรหังสัมมาอย่าละวาง
 คนใกล้ตายใจรู้หุสดับ
 นึกถึงพระธัมมิงพระสังโฆ
 นำตำหนิพฤติกรรมของพราหมณ์พ่อ
 ความตระหนี่หมักหมมทั้งมกาย
 ถำรับหาหมอมารักษาลูก
 แลกชีวิตลูกไว้คงไม่จน
 พอเลือดเนื้อเชื้อไขสิ้นไปแล้ว
 ต้องโทษที่ใจจิตแสนมืดมัว
 ควรถือว่าลูกทั้งหลายทั้งชายหญิง
 เปรียบเสมือนแก้วตาและดวงใจ
 ต้องเลี้ยงชุบอุปถัมภ์บำรุงรัก
 ทั้งอบรมบ่มนิสัยให้ใญ่บุญ
 พ่อบางคนจิตจางห่างลูกน้อย
 คอยดูด่าสารพัดให้หวาดกลัว
 เด็กยังอ่อนยังเยาว์เบาความคิด
 คนอื่นใครเขาจะรักคอยตักเตือน
 ต้องโทษพ่อเลี้ยงลูกไม่ถูกหลัก
 พ่อต้องเป็นดังเพื่อนเหมือนดังครู

มโนเสฏฐา มโนมา
 ภาสติ วา กโรติ วา
 ฉายา ว อนุปายินี ฯ
 แสนประเสริฐสุดจรัสประภัสสร
 เป็นอาการกิจจาบรรดามี
 ย่อมพูดทำเป็นสง่ามีราศี
 ดังเงาที่ตามคนทุกหนไป ฯ
 ได้ประสบหนทางสว่างไสว
 เพราะมีใจยึดจุดพุทธองค์
 คนเจ็บที่จวนตายมักไหลหลง
 ต่างพะวงพูดรอกบอกหนทาง
 นึกถึงพระถึงเจ้าเอาไว้บ้าง
 บ้างเอ๋ยอ้างออกนามสัมพุทโธ
 สติกลับยึดหลักมีอีกโข
 นับเป็นโอกาสทองของคนตาย
 มัวรั้งรอเวลาเรียกว่าสาย
 พอลูกตายรู้สึกสำนึกตน
 จะแพงถูกเท่าไรก็ไม่ปัน
 นี่เป็นคนรักเงินเกินลูกตัว
 มานั่งแกร่วตोकและชกหัว
 เป็นความชั่วผลร้ายทุกรายไป
 มีค่ายิ่งเงินทองแม่กองใหญ่
 เป็นเชื้อไขสืบต่อก่อสกุล
 ให้ลูกหลักถูกจุดช่วยอุดหนุน
 ลูกอบอุ่นกายใจในครอบครัว
 ลูกไม่ค่อยเข้าหาamayหัว
 กระทำตัวเป็นศัตรูอยู่ในเรือน
 ก็ทำผิดคอยจะหลบไปคบเพื่อน
 พอลูกเขีนพอกก็ชิงดังศัตรู
 ไม่รู้จักปลอบปลุกให้ลูกอยู่
 ให้ลูกรู้ดีชั่วครองตัวเอ๋ย ฯ

❧ ปกิณกธรรม* ❧

จักขุ ๕ ชนิด

๑. มังสจักขุ - ตาเนื้อพระพุทธเจ้า

คือ ทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจเห็นแจ่มใส ไว และเห็นไกล

๒. ทิพพจักขุ - ตาทิพย์พระพุทธเจ้า

คือ ทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่าง ๆ กัน ด้วยอำนาจกรรม

๓. ปัญญาจักขุ/ธัมมจักขุ - ตาปัญญา/ตาที่เห็นธรรม

คือ ทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้ อริยสัจธรรม เป็นต้น

๔. พุทธจักขุ - ตาพระพุทธเจ้า

คือ ทรงประกอบด้วยอินทริยปโรปริยัตตญาณ และอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ ทรงทราบอริยาศัย และอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลु คุณวิเศษต่าง ๆ ยังพุทธกิจให้บริบูรณ์

๕. สมันตจักขุ - ตาเห็นรอบๆ

คือ ทรงประกอบด้วยสัพพัญญุตญาณ อันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ

จักขุชนิดที่ ๑ - ๓ ปุถุชนคนธรรมดาทั่วไปก็มิได้ ส่วนจักขุชนิดที่ ๔ และ ๕ มีเฉพาะ พระพุทธเจ้าเท่านั้น

* ความหมายเดียวกันกับคำบาลีทับศัพท์คำว่า “ปกิณกธรรม” ในภาษาไทยมีหลักการกร่อนอักษรที่ซ้ำกัน จึงย่อรูปเป็นคำว่า ปกิณกธรรม

กายสุจริต ความประพฤติดีทางกาย ๓

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี การงดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป
๒. อทินนาทานา เวรมณี การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้โดยอาการขโมย
๓. กาเมสุมิจฉารานา เวรมณี การงดเว้นจากความประพฤติผิดในกาม

วจีสุจริต ความประพฤติดีทางวาจา ๔

๑. มุสาวาทา เวรมณี การงดเว้นจากพูดเท็จ
๒. ปิสุณวาจา เวรมณี การงดเว้นจากพูดส่อเสียด
๓. ผรุสวาจา เวรมณี การงดเว้นจากพูดคำหยาบ
๔. สัมผัสัปปลาปา เวรมณี การงดเว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

มโนสุจริต การประพฤติดีทางใจ ๓

๑. อนภิชชา ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา
๒. อัพยาบาท ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น
๓. สัมมาทิฏฐิ เห็นถูก

กรรม ๓ อย่าง

๑. การกระทำทางกายทวาร เรียกว่า **กายกรรม** ทำในสิ่งที่ดี = กายสุจริต, ทำในสิ่งที่ไม่ดี = กายทุจริต
๒. การกระทำทางวจีทวาร เรียกว่า **วจีกรรม** พูดในสิ่งที่ดี = วจีสุจริต, พูดในสิ่งที่ไม่ดี = วจีทุจริต
๓. การกระทำทางมโนทวาร เรียกว่า **มโนกรรม** คิดในสิ่งที่ดี = มโนสุจริต, คิดในสิ่งที่ไม่ดี = มโนทุจริต

❖ คาถาประจำเรื่อง ❖

มโนปุพฺพพฺพคฺมา ธมฺมา
มนสํ เจ ปสนฺนํ
ตโต นํ สุขมฺเนวติ

มโนเสฏฺฐา มโนมยา,
ภาสติ วา กโรติ วา,
ฉายาว อนุปายินี.

แปลยกศัพท์

ธมฺมา อ.เจตสิกธรรมทั้งหลายมีเวทนาเป็นต้น มโนปุพฺพพฺพคฺมา มีใจเป็นไปก่อนหรือมีใจเป็นหัวหน้า มโนเสฏฺฐา มีใจเป็นใหญ่ มโนมยา สำเร็จแล้วด้วยใจหรือเกิดขึ้นเพราะใจ, เจ หากว่า (โย บุคคลใด อ.บุคคลใด) มนสํ มีใจ ปสนฺนํ อันพอใจแล้ว ภาสติ วา พุดอยู่ก็ดี กโรติ วา ทำอยู่ก็ดี (จิณฺเตติ วา คิดอยู่ก็ดี), สุขํ อ.ความสุขอบเนวติ ย่อมตามหลัง นํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น ตโต (โยค ตวิธสุจฺริตโต) เพราะการพุด การทำ การคิด ด้วยจิตที่พอใจเช่นนั้น, (ถามว่า) ก็มิว เหมือนกับอะไร? (ตอบว่า) ฉายา ว เหมือน อ.เงา (อนุปายินี ตามหลังอยู่)

ใจเป็นใหญ่ในการทำกรรมทุกอย่าง

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสแก่ชนเหล่านั้นว่า “ในการทำกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ใจเป็นใหญ่ เพราะว่า กรรมที่ทำด้วยใจอันพอใจแล้ว ย่อมไม่ละบุคคลผู้ไปสู่เทวโลก มนุษยโลก ดุจเงาฉะนั้น” ครั้นตรัสเรื่องนี้แล้วได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ
ถ้าบุคคลมีใจพอใจแล้ว พุดอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี
ความสุขย่อมไปตามเขา เพราะเหตุนั้น เหมือนเงาไปตามตัว

กรรมว่าโดยพละกำลังที่ส่งผล

กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม เมื่อจำแนกโดยพลังที่ส่งผลแล้ว มี ๔ ชนิด คือ

๑. **ชนกกรรม** พลังที่กรรมส่งให้เกิด
๒. **อุปถัมภกกรรม** พลังกรรมที่คอยอุปถัมภ์ช่วยเหลือ
๓. **อุปปีฬกรรม** พลังกรรมที่เข้ามาเบียดเบียนขัดขวาง
๔. **อุปฆาตกรรม** พลังกรรมที่เข้าไปทำลาย

กรรมว่าโดยระยะเวลาที่ส่งผล

กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม จะส่งผลเมื่อไร ส่งผลไปนานกี่ภพกี่ชาติ มี ๔ ชนิด คือ

๑. **ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม** คือ กรรมที่ส่งผลทันตาเห็นในชาตินี้ ฝ่ายดี เช่น มหาอุคตะถวายนแก่พระพุทธเจ้า
๒. **อุปปีชเวทนียกรรม** คือ กรรมที่ส่งผลในชาติหน้า
๓. **อปราบิรียเวทนียกรรม** คือ กรรมที่ส่งผลในภพหน้าต่อ ๆ ไป ติดต่อกันหลายภพชาติจนกว่าจะเข้าถึงพระนิพพาน
๔. **อโหสิกรรม** คือ กรรมที่ไม่ส่งผลแล้ว

กรรมว่าโดยโอกาสที่ให้ผล*

กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรม เมื่อมีโอกาสให้ผล ก็ให้ผลไปตามโอกาสอันเหมาะสม มี ๔ ชนิด คือ

๑. **ครุกรรม** คือ กรรมมีพลังอันหนักมาก มีโอกาสส่งผลก่อนกรรมอื่น
๒. **อาสันนกรรม** คือ กรรมอันทำในเวลาใกล้จะตาย มีโอกาสส่งผลเป็นกรรมที่สองรองจากครุกรรม
๓. **อาจิณณกรรม** คือ กรรมที่ทำเป็นอาจิณ ทำเป็นประจำ มีโอกาสส่งผลเป็นกรรมที่สาม
๔. **กฏัตตากรรม** คือ กรรมธรรมดาสามัญทั่วไป (กรรมที่ทำแบบไม่ค่อยตั้งใจทำ)

* จัดลำดับตามคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ส่วนในคัมภีร์วิสุทธิมรรค จัดลำดับให้ อาจิณณกรรม อยู่ก่อนอาสันนกรรม

๑. อธิบายครุกรรม

คือ กรรมที่ให้ผลหนักยิ่ง เมื่อสิ้นชีวิตจากภพชาตินี้แล้วให้ผลเป็นที่แน่นอนไม่มีกรรมอื่นที่จะเข้ามาขัดขวางได้

ในฝ่ายที่เป็นกุศล คือ ฌานกุศล อันได้แก่ รูปาวจรกุศลกรรม ๕ อรูปาวจรกุศล ๔

๑. ปฐมฌานกุศล	สง่ให้เกิดในพรหมชั้นปฐมฌานภูมิแน่นอน
๒. ทุตติยฌานกุศล	สง่ให้เกิดในพรหมชั้นทุตติยฌานภูมิแน่นอน
๓. ตติยฌานกุศล	สง่ให้เกิดในพรหมชั้นตติยฌานภูมิแน่นอน
๔. จตุตถฌานกุศล	สง่ให้เกิดในพรหมชั้นจตุตถฌานภูมิแน่นอน

อรูปาวจรกุศลฌาน สง่ให้เกิดในอรูปพรหมสี่ชั้นตามลำดับ บุคคลผู้ได้ฌาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ได้ไปเกิดในพรหมโลกอย่างแน่นอน ตัวอย่าง เช่น **อาหารดาบส** และ **อุทกดาบส**

ในฝ่ายที่เป็นอกุศล คือ **อนันตริยกรรม ๕** อย่าง บุคคลผู้ทำอนันตริยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เมื่อสิ้นชีวิต ต้องตกนรกอย่างแน่นอน (อนันตริย = น + อันตริยะ = ไม่มีระหว่างคั่นกลาง)

๑. มาตุฆาตกรรม	คือ การฆ่ามารดา
๒. ปิตุฆาตกรรม	คือ การฆ่าบิดา
๓. อรหันตฆาตกรรม	คือ การฆ่าพระอรหันต์ เป็นกรรมที่หนักกว่ามาตุฆาตกรรม และปิตุฆาตกรรม
๔. โลหิตุปบาทกรรม	คือ การทำร้ายพระพุทธองค์จนถึงให้พระโลหิตห้อขึ้นไป เป็นกรรมที่หนักกว่าอรหันตฆาตกรรม
๕. สังฆเภทกรรม	คือ การทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน เป็นกรรมที่หนักที่สุดในอนันตริยกรรมทั้งหมด ตัวอย่างเช่น พระเทวทัต ถูกแผ่นดินสูบ และลงอเวจีมหานรกทันที

๒. อธิบายอาสันนกรรม

คือ ถ้าไม่มีครุกรรมที่เป็นกุศล หรือ อกุศล กรรมที่ทำในเวลาใกล้จะตาย หรือ กรรมที่เคยทำไว้ในอดีต แต่มาปรากฏในเวลาใกล้จะตาย เรียกว่า อาสันนกรรม ให้ผลก่อนกรรมที่เหลืออีกสองอย่าง

อาสันนกรรมฝ่ายกุศล คือในเวลาใกล้จะตาย ได้ฟังธรรม ฟังเทศน์ ฟังสวดมนต์ ถวายดอกไม้บูชาพระ หรือระลึกถึงบุญกุศลที่เคยทำไว้ในอดีตให้มาปรากฏในเวลานี้ อีกแล้วสั่นลมหายใจไปอาสันนกรรมนี้ส่งผลให้ไปเกิดในกามสุคติภูมิทันที ตัวอย่างเช่น **มัญญุกุณฑลีมาณพ**

อาสันนกรรมฝ่ายอกุศล คือ ในเวลาใกล้จะตาย ได้ทะเลาะวิวาทกัน ทำร้ายร่างกายกัน และกัน จนถึงแก่ความตาย หรือ ในอดีตที่ผ่านมาเคยทำกรรมไม่ดีไว้ ในเวลาใกล้จะตาย ได้หวนกลับไประลึกถึงกรรมนั้นอีก อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลนี้ก็ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ มินรก-เปรต เป็นต้น ทันทีที่สั่นลมหายใจ เช่น **พระนางมัลลิกาเทวี**

๓. อธิบายอาจิณณกรรม

คือ กรรมที่กระทำเป็นประจำอยู่ทุก ๆ วัน ไม่เคยขาด เรียกว่า อาจิณณกรรม ส่งผลต่อจากอาสันนกรรมนั้น

อาจิณณกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล คือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล้วเลี้ยงชีพเป็นนิจ, การลักขโมยของผู้อื่นแล้วเลี้ยงชีพเป็นนิจ หรือเคยทำกรรมที่ไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่งไว้แล้วกลับหวนคิดถึงกรรมนั้นบ่อย ๆ แล้วไม่สบายใจ

อาจิณณกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล คือ การทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาอยู่เป็นนิจ หรือในอดีตเคยทำกรรมดีอะไรไว้ ก็หวนกลับระลึกถึงกุศลกรรมนั้นบ่อย ๆ แล้วให้เกิดความปลื้มปิติในบุญกุศลนั้น

อาจิณณกรรม มีกำลังมากกว่าอาสันนกรรมก็จริง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ในเวลาส่งผล **อาสันนกรรม** ก็ส่งผลให้ก่อน เพราะอาสันนกรรมถูกทำขึ้นหรือมีปรากฏขึ้นในเวลาใกล้จะตาย เปรียบเช่นกับ โศกที่ซอบนอนใกล้ประตูคอก เพราะเมื่อถึงเวลาเปิดประตูคอก มันจะออกจากคอกได้ก่อนตัวอื่น เนื่องจากมันรู้ตัวเองว่าชราภาพ จึงรอโอกาสที่จะออกจากคอกก่อนตัวอื่น

แต่โดยมากแล้ว อาจิณณกรรม ก็เปลี่ยนสภาพเป็น อาสันนกรรมได้ คือ บุญกุศลที่เราทำเป็นประจำ เช่น เคยสวดมนต์ไหว้พระอยู่เป็นประจำ ก็เป็นอาจิณณกรรม เมื่อทำอยู่เช่นนี้จนเกิดทักษะ จิตใจก็มักจะโน้มไปในการไหว้พระสวดมนต์นั้น เมื่อเวลาใกล้จะตาย จิตก็จะโน้มไปจดจ่ออยู่ในเรื่องนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เรียกว่า อาสันนกรรมได้ ตัวอย่างเช่น **ธัมมิกอุบาสก** ผู้บำเพ็ญทาน ศีล และภาวนามาตลอด ในเวลาใกล้จะตาย ก็ได้นิมิต พระสงฆ์มาสวดมนต์ ด้วยจิตที่โน้มไปในเสียงสวดนั้น ธัมมิกอุบาสกสิ้นลมหายใจ ก็ไปเกิดในกามสุคติภพ หรือบุคคลผู้ทำอุศลกรรมมีทุจริต ๓ คือ กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต เป็นอาจิณเมื่อเวลาใกล้จะตาย กรรมนั้นก็มาปรากฏ แปรสภาพเป็นอาสันนกรรมแล้ว ส่งผลให้ไปเกิดในทุคติภพอบายภูมิ ๔ ซึ่งมีนรก - เปรต เป็นต้น ตัวอย่างเช่น **นายันทะ** ผู้ฆ่าโคเป็นนิจ

๔. อธิบายกฏตถากรรม

คือ กรรมที่ผลทำไปแบบไม่ได้ตั้งใจ เป็นกรรมธรรมดาสามัญทั่วไป ไม่ยิ่งใหญ่อะไร หากว่า กรรมสามอย่างข้างต้น ไม่มีอยู่ กรรมนี้จึงมีโอกาสให้ผล แต่ไม่รุนแรงอะไร.

❖ ปทวิภาค ❖ การแยกบท วิเคราะห์ศัพท์

มโนปุพฺพังคมา [มน + ปุพฺพังคม] องค์ธรรมของ มน ศัพท์ในที่นี้ หมายถึงเอากามาจารกุกุศลจิต ๘ ดวงเท่านั้น ตามเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้น, และในจำนวนกุกุศลจิต ๘ ดวงนั้น ก็ควรเอามหากุศลจิตดวงแรกดวงเดียวนั้น คือ มหากุศลโสภณัสสสหคตญาณสัมปยุตตอสังขาริกจิต เพราะเป็นกุศลจิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน เกิดขึ้นเองกับมาณพ

มโนปุพฺพังคมา [มน + ปุพฺพังคม] มโน ปุพฺพังคโม เอเตสนติ มโนปุพฺพังคมา = ธมฺมาธรรมทั้งหลายที่มีผู้นำหน้าคือจิต, หลังจากลบริกัฏฐิ, ลป เอตคัฏฐิแล้ว ตั้งเป็น ปกติรูปว่า **มน+ปุพฺพังคม** ด้วยสูตรว่า ปกติ จสฺส สรณตสฺส, แล้วอาเทศ อ อันเป็นที่สุดของมน เป็นไอ ด้วย = เอเตสโม โลเป [กัจจายนนะ ๑๘๓]

ปุพฺพังคม [ปุพฺพ + คม + อ] ปุพฺพํ คจฺจนตติ **ปุพฺพังคโม** = **มโน**, จิต ชื่อว่าเป็นหัวหน้า เพราะความสามารถเป็นไปก่อน (ไม่ลบริกัฏฐิที่ ปุพฺพํ แล้วแปลงนิคคหิตเป็น ง = ด้วยสูตรว่า วคฺคณตํ วา วคฺเค, คมฺภาตฺ - คตฺติมิหิ ในการไป) (ภ.) [คจฺจนติ, คมติ ขมฺมตติ]

ปุพฺพํ คจฺจนติ ปวตฺตติติ ปุพฺพังคโม, ปุพฺพํ ปุพฺเพ ปธานภาโว วา คจฺจนติ ปวตฺตติติ ปุพฺพังคโม,

ปุพฺพํ ปุพฺพภาเวน ปธานภาเวน วา คจฺจนติ ปวตฺตติติ ปุพฺพังคโม, (ธม. มหาฎี. ๑๔)

ปุพฺพ [ปุพฺพ + อ] แปลว่า น้ำนอง, ก่อน, เบื้องแรก/เริ่มต้น, ประธาน, เป็นปุงลิงค์, ปุพฺพธาตฺ ปูรณ ในความให้เต็ม (ภ.) [ปุพฺพตติ]

ธมฺมา [ธร + รम्म] ธรติ เอเตนาติ ธมฺโม, สภาโว. (กัจจายนนะ ๕๓๑) อปาเยสุ อปตฺมานเ อธิคตฺมคฺคาทิกเ สตฺเต ธาเรตฺติติ ธมฺโม **มรรค, ผล, นิพพาน**. ธรรณฺติ เตนนติ ธมฺโม, สภาวลักขณะ,สลกฺขณํ ธาเรตฺติติ วา ธมฺโม, ธรรมที่มีสภาวะลักษณะ. ปจฺจเยหิ ธริยเตตติ วา ธมฺโม, ธรรมที่มีสภาวะ. (ฐ. ๕๘๙) [ธร + ม] อาเทศ ร- ที่สุดธาตฺเป็น ม. อตฺตนาํ ธาเรนฺเต อปาเย วฏฺฏทุกฺเข จ อปตฺมานเ กตฺวา ธาเรตฺติติ ธมฺโม ปริยตฺยาทิ.

ได้แก่ ปริยัติ เป็นต้น (โมค. ๓/๑๓๖) ในที่นี้ ธมม- ศัพท์องค์ธรรมได้แก่ เจตสิกชั้น ๓ เท่านั้น. ธร- ธารณะ ในการทรงไว้ (ภ.จ.) [ธริติ, ธาเรติ, ธารยติ]

มโนเสฏฐา [มน + เสฏฐ] มโน เสฏฐโจ เอเตสนติ มโนเสฏฐา, ธมมา. ความประเสริฐคือจิต, ธรรมที่มีจิตเป็นใหญ่.

เสฏฐ [ปสตุถ + อัญจ] อติสเยน ปสตุโถ. (กัจ.๒๖๔. รุ.๓๙๒) อยมิเมสํ อติสเยน ปสตุโถติ เสฏฐโจ, (สูจิ.โมค. ปญจิกา. ๔/๑๓๖) อียัญเจสฺส ปสตุถสฺส วุฑฺฒสฺส จ โส, เสยโย เสฏฐโจ, กุจฉาสวณฺณํ สุตเตติ อิสฺเส. (ธาน.ฎี.๖๙๕) ควรสรรเสริญยิ่ง, ประเสริฐ, เป็นประธาน, เป็นใหญ่.

ปสตุถ [ป + สส + ต] ปสฺสียิตถาติ ปสตุโถ, (สูจิ.) เพราะควรสรรเสริญ เหตุนั้นชื่อว่า ปสตุถ สส- กถณ ฤติ หีสาสุ ในการกล่าว การสรรเสริญ และการเบียดเบียนทั้งหลาย (ภ.) [สสฺติ] [ป + สส + ถ] ปสฺสนํ ปสฺสียิตถาติ วา ปสตุถํ, การสรรเสริญ, อันถูกสรรเสริญ. (โมค.ปญจิกา๕.๑๔๔) [ป + สฏฺจ + ต] ปสฏฺจยิตถาติ ปสตุโถ, เพราะถูกสรรเสริญ ชื่อว่า ปสตุถ, สฏฺจ- เกตวลิลาลสฺย- สงฺขาร คติ อสมมาภาสเนสุ ในการคิดหลอกลวง, การสรรเสริญ, ความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน, การปรุงแต่ง, การไป, การไม่สามารถพูดให้ถูกต้องด้วยดี. [สจฺติ, สเจติ, สจยติ]

มโนมยา [มน + มย] มนโต นิปพฺพนา มโนมยา, ธมมา ธรรมทั้งหลายที่สำเร็จแล้วจากใจ ได้แก่ เจตสิกชั้น ๓ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์

มนสา [มน + อ] มนติ ขานาติติ มโน, ชื่อว่า จิต เพราะสามารถรู้, เตน มนสา [มน + นา] หลัง มน- ศัพท์ ลงนาตติยาวิภัติ แปลง นาวิภัติ เป็น อา, ลง ส อาคม สำเร็จรูปเป็น มนสา ตามรูปวิเคราะห์ที่สามารถเอาองค์ธรรม คือ จิตทั้งหมด ๘๔ หรือ ๑๒๑ ดวงก็ตามแต่เมื่อดูปริบทคือ ปสนฺเนน แล้ว หมายเอาเฉพาะ โลภียกุศลจิต ๑๗, มน- ศัพท์เป็น ปุณฺณลึงค์ และ นปุณฺณลึงค์, เป็นมโนคณะศัพท์, มนธาคฺ- ภาณ ในการรู้ (ภ.ท.) [มนติ มนุยติ]

เจ สสยตุเถ จ นิปาโต เจกาโรติ ปกิตฺติโต. เจ-นิบาต เป็นไปในอรรถสังสยะ (เอกกฺขรโกส.) เจ สเจ ยทิตติ ตโย ยทฺยตุเถ ศัพท์ ๓ ศัพท์ คือ เจ สเจ ยทิ เป็นไปในอรรถว่า สงสยคำแปล คือ ถ้าวา (ธาน.ฎี.๑๑๔๗)

ปสนฺเนน [ป + สท + ต] ปสฺสียิตติ ปสนฺโน, มโน. เพราะเหตุที่พองใสแล้วจึงชื่อว่า ปสนฺน ได้แก่ จิต (ที่พองใส) (รูปสัทธิ. ๖๓๑) สท- วิสธณคตฺยาวสาทเนสุ

ในการเบียดเบียน, การไป, การจมทั้งหลาย (ภ.) ปบุพโพ นิมมเล วตตติ มี ป- เป็น
 บทหน้าเป็นไปในอรรถ ไสยะอาตปราศจากมลทิน [สีหติ, ปสีหติ]

ภาสติ [ภาส + อ + ติ] ย่อมกล่าว. องค์ธรรมของ ภาส- ธาตุ ได้แก่ วจีสุจริต ๔.

ภาส- วยตติย วาจารย์ ในการพูดที่ชัดเจน (ภ.) [ภาสติ]

กโรติ [กร + โอ + ติ] ย่อมกระทำ. องค์ธรรมของ กร- ธาตุ ได้แก่ กายสุจริต ๓

กร- กรณ ในการกระทำ (ตนาท.) [กโรติ, กยริติ, กุพพติ, กรุพพติ, ในกรรมรูป
 กยริเต,กรียเยเต, กยยติ.]

วา ส่วนองค์ธรรมของ วา- ศัพท์ ควรเอา มโนสุจริต ๓

สมุจเจ จุปมายิ สสเย ปทปุรณ

วตตติวิภาสายิ วา วสสคเค วิกปปเน.

วา- ศัพท์ เป็นไปในอรรถ คือ รวบรวม, อุปมา, สงสัย/เข้าใจผิด, ปทปุรณ/
 ทำให้เต็มบท, กำหนดรูปพิเศษ, การตัดสินใจ, ความคิดโดยพิเศษ/วิกัปป์. ในที่นี้ เป็นไป
 ในอรรถ วิกัปป์. (ธาน.๑๑๙๐)

ตโต องค์ธรรมของบทว่า ตโต- เพราะการทำ การพูดที่ดีนั้น ในคานานี้ ได้แก่
 โลเกียกุศล ๑๗ ดวง ดังนั้น ท่านอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า อธิ เตภูมิกมปิ กุสล์
 อธิเบตฺ- ซึ่งแปลว่า ในที่นี้หมายถึงเอากุศลที่เป็นไปในภูมิทั้งสาม.

น หมายถึง บุคคลผู้ทำกุศลกรรมนั้น สุขก็จะติดตามเขาเหมือนเงาตามตัว

สุข [สุข + อ] สุขยิตติ สุข, ยสส อุปบชชติ, ต สุขิต กโรตติ อตฺโถ- เพราะทำให้เกิด
 ความสบาย เหตุนี้ จึงชื่อว่า สุข, อธิบายว่า ความสุขเกิดกับผู้ใดก็ทำให้ผู้นั้นเป็นสุข.

สุข- ตกริยาย ในกิริยาความสุখনั้น/ในการกระทำซึ่งความสุখনั้น (ภ.จ.) [สุขติ,
 สเขตติ, สุขยติ]

[สุ + ขาท + กวิ] สฺกุจฺ ทุกฺขํ ขาทตติปิ สุข, เพราะสามารถเคี้ยวกินความทุกข์ได้
 ด้วยดี แม้เพราะเหตุนี้ ก็ชื่อว่า สุข,

[สุ + ขนุ + กวิ] สฺกุจฺ ทุกฺขํ ขนตติปิ สุข, เพราะสามารถขุดคุ้ยทำลายความทุกข์ได้
 ด้วยดี แม้เพราะเหตุนี้ ก็ชื่อว่า สุข.

สรุปธาตุของ สุข- ศัพท์ ตามมติของ สัททนีติ. ธาตุ.๓๖๙. ดังนี้-

สุขธาตุวาปีจ สุขพพขาทโตปี วา

สุขพพชนโต วาปี สุขสททคตี วเท.

[สุ + ข] สมาสพทวเสน สุกรํ ขํ อสฺสาติ สุขํ เพราะมีการอนุญาตอย่างง่ายดาย จึงชื่อว่าสุข. (นิตฺติ.ธ.๑๑๓) เป็นจิตตาทิกณะ.

องค์ธรรมของสุข ได้แก่ โลเกยวิบากกายิกสุข, เจตสิกสุข, แม้วิบากบางกลุ่มที่เป็นอุเบกขาก็นับรวมลงในเจตสิกสุข.

อเนวติ [อนุ + อี + อ + ตี] ย่อมติดตาม, หมุนตาม. อี- คติยํ ในการไป (ญ.) [อิตฺติ, เอติ, อยติ]

เย คตฺยตฺถา เต พุทฺธตฺถา ปวตฺติ ปาปฺณตฺถกา. (ธาตุวตฺถ)

ธาตุเหล่าใด มีอรรถว่า ไป, ธาตุเหล่านั้น มีอรรถว่า รู้ , เป็นไป, และ ถึงด้วย.

ฉายา [ฉา + ย + อา] เจติ ฉินฺหติ ทรณํ สํสยฺนตฺติ ฉายา, ปฏิพินฺพา. ชื่อว่า เงาม, รูปปฏิมาเพราะตัดขาดความเร่าร้อน ความสงสัย. (โมค.๗/๑๔๐) เป็นอิตถิลิงค์, อาการันต์, กัญญาทิกณะ. ฉา- ฉาทเน ในการปกปิด/ปกคลุม -เจทเน จ ในการตัดด้วย (ญ.ท.) [ฉาติ, เจติ, ฉายติ] ในคัมภีร์โกตถกสันสกฤตอภิธานกล่าวว่า ฉา-ธาตุ -เจทเน, ฉายา-เงา, ร่มเงา. [ฉา + ย + อา]

อิว อิว-สทฺโท อุปมตฺถวาจโก. (ปาจิตฺยาทีโยชนา.๕๘๘) อิวาติ โอปนฺมวจนํ, อิการสฺส โลปํ กตฺวาว อิจฺเจว วุตฺตํ. (สุตฺตนิ.จ.๑/๑๑.) อิว-ศัพท์ กล่าวอรรถอุปมา คือ เป็นคำแสดงการอุปมา ถ้าลบอักษรร ก็จะมีรูปเป็นเช่นนี้ ว่า “กตฺวาว”

ยถา ตถา, ยถเว ตถเว, เอวํ เอวเมว, เอวมฺปิ ยถาปี, เสยฺยถาปี เสยฺยถาปี นาม, วิย อิว, ยถริว ตถริว-อิจฺเจเต ปฏฺฐากตฺถเก. (นิตฺติ.สุตฺต.๓๘๔.)

ในคัมภีร์สัททนีติสูตรตมาลา กล่าวว่า นิบาตเหล่านี้ คือ ยถา ตถา เป็นต้น ใช้ใน อรรถบัญญัติ/เหมือน/อุปมา

สพฺพนาเมสฺส จ ตฺมุนตาทีวิริเตสฺส จ นิปาเตสฺส อุปสฺสฺสฺสฺส จ ธาตุจินฺตา นาม นตฺถิ. ในคัมภีร์ (นิตฺติ.ธ.๑๒๔) จะกล่าวไว้ว่า ไม่มีการคิดหาธาตุ ในบทสรพนาม ในนิบาตที่ไม่มี ตุปัจจัย มนตปัจจัย เป็นต้น และในอุปสรรคทั้งหลาย ในคัมภีร์สัททนีติ จะกล่าวไว้เช่นนี้ก็ตาม แต่บางบทได้นำเอามาจากสันสกฤตอภิธาน แล้วมาทำการ

แยกธาตุ-ปัจจัยเพื่อให้เกิดญาณวิวัฒนา/พัฒนาความคิด เช่น [อิ+ ภาวน] (คัมภีร์โกตถก) ภา และ ภา เป็นเพียงอนุพันธ์ ฉะนั้น จึงถูกลบทิ้งสำเร็จรูปเป็น (อิว)

อนุปายินี [อนุ- ป- ปุพพ + อิธาทุ + ณี + อินี] อนุปายติ สีเลนาติ อนุปายินี ชื่อว่าอนุปายินีเพราะมีปกติติดตามไปเสมอ, เป็นอีการันต์ อิตถิลิงค์

[อนุปาย + อิ + อินี] อนุปายโย เอติสสา อตถิติ อนุปายินี เพราะมีการติดตามโดยลำดับ จึงชื่อว่า อนุปายินี

อนุปาย [อนุ-ป-ปุพพ + อิธาทุ + อปัจจัย] อนุปายนํ อนุปายโย การไล่ตาม/การติดตาม

ธรรมบรรณาการ เนื่องในวันบรรพชา-อุปสมบท

น.พ. สมพงษ์ ไชติพันธุ์วิทยากุล

(ส.บ. ๑๗, ต.อ. ๓๗, ศิริราช ๘๗)

๒๘ กันยายน ๒๕๕๗

ณ วัดจากแดง สมุทรปราการ

ขออนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

ขอเป็นฝุ่นเม็ดน้อยใต้รอยพระบาท

ขอเป็นทาสรับใช้ใต้พระศาสน์ศรี

ขอเป็นพุทธมามกะใต้พระบารมี

ขอถึงอริยสัจสี่ใต้พระโพธิญาณ

ห้วงน้ำสงสาร

๑. ห้วงน้ำกว้าง เว้งร้าง สุดสายตา
 ทับถมโลม โลกา อ่วมท่วมทัน
 เหล่าสัตว์จม อมทุกข์ เวียนว่ายวน
 ยากจะพ้น จากห้วงน้ำ คร่ำไถ่กีย

๒. ดำผุดเกิด	ตายวาย	ในสงสาร
เนิ่นเนานาน	ทุกข์สลับ	สับสุขี
ไม่เข็ดขาม	ยามใจ	โนวาริ
แมนทุกข์ปรี	ก็เลียงหลบ	คบโลกธรรม
๓. พุทธองค์	ทรงอุปติ	เหนือห้วงนที
อริยสัจสี่	ชี้ทาง	อย่างลึกล้ำ
มรรคองค์แปด	ปฏิบัติ	ชัดจัดนำ
พณน้ำดำ	โคกสู่	โลกอุดร

๔. พุทธองค์	ยืนสง่า	เหนือหล้าภพ
ตรัสกล่าวครบ	ธรรมลึกซึ้ง	พึงสั่งสอน
เหล่ามนุษย์	ผูกถวายชม	ล้นม้วยมรณ
ฤๅจักร	ห้วงน้ำพิช	อวิชา ฯ

เท่านั้นหรือ ? คือชีวิต !

วัฏสงสาร = อวิชชา + กรรม + ทาละ

กาลไหลไกลไปอีกหนึ่งวันแล้ว
 ไฟรู้ลูกแก้วทั้งสิ่งใดไว้บ้างหรือ
 บารมีความดีสืบทอดติดๆ
 พอได้ถือนำก้าวเข้านิพพาน

กาลนานแล้วลูกไฟรู้แก้วเคยพัดผ่อน
 อย่างนั้นนอนจะอ่อนในภัยสงสาร
 พายเกิดพายอย่าร้างรอต่อเนิ่นนาน
 มัจจุมาไม่เคยมีปราณีใคร

กิจในอริยสัจจ ๔

๑. **ทุกข** คือ สิ่งที่ควรกำหนดรู้... (ทุกข อริยสัจจ ปริณิฉะฌ)
๒. **สมุทัย** คือ สิ่งที่ควรละ... (ทุกขสมุทัย อริยสัจจ ปหาตัพพ)
๓. **นิโรธ** คือ สิ่งที่ควรทำให้แจ้ง... (ทุกขนิโรธ อริยสัจจ สจฺจิกาตัพพ)
๔. **มรรค** คือ สิ่งที่ควรเจริญ... (ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจ ภาเวตัพพ)

ขอขอบคุณภรรยาคู่ชีวิต และบุตรทั้ง ๓ อันเป็นที่รักและเป็นกำลังใจ
ให้กันเสมอมา ที่อนุญาตให้ออกบวช

ขอขอบพระคุณ ครูบาอาจารย์ พี่น้องญาติมิตร ผู้ป่วยทั้งหลาย ที่ได้
ช่วยเหลือเกื้อกูลอนุเคราะห์เมตตาต่อกระผม

กรรมอันใดที่กระผมได้กระทำผิดพลาดล่วงเกินต่อท่านทั้งหลาย
ทั้งกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ขอให้อโหสิกรรม
ซึ่งกันและกัน ในกรรมนั้น

น.พ. สมพงษ์ โชติพันธุ์วิทยากุล